

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Державний заклад «ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ К. Д. УШИНСЬКОГО»

Факультет дошкільної педагогіки та психології
Кафедра теорії та методики дошкільної освіти

Кваліфікаційна робота магістра
«ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ НАВЧАННЯ ДІТЕЙ
СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ РОЗПОВІДІ ЗА КАРТИНАМИ»

Виконала: здобувачка освітнього
ступеня магістра, денної форми
навчання ОПП «Дошкільна освіта.
Практична психологія в закладах
дошкільної освіти»
спеціальності: 012 Дошкільна освіта
Холостенко Ірина Сергіївна

Науковий керівник:
доктор педагогічних наук, професор,
дійсний член НАПН України
Богущ Алла Михайлівна

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ НАВЧАННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ РОЗПОВІДІ ЗА КАРТИНАМИ.....	7
1.1. Аналіз наукових підходів та результатів досліджень із проблеми навчання дітей старшого дошкільного віку складати розповіді за картинами.....	7
1.1.1. Понятійно-термінологічний апарат дослідження.....	7
1.1.2. Наукові та експериментальні дослідження розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку	17
1.2. Використання картин як засобу розвитку мовлення та формування вмінь складати розповіді.....	28
Висновки з першого розділу.....	36
РОЗДІЛ II. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА МЕТОДИКА НАВЧАННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ РОЗПОВІДІ ЗА КАРТИНАМИ....	38
2.1. Визначення рівня розвитку умінь дітей шостого року життя складати розповіді за картинами.....	38
2.2. Експериментальна методика навчання дітей старшого дошкільного віку розповіді за картинами.....	56
2.3. Порівняльний аналіз результатів експериментального навчання дітей старшого дошкільного віку складати розповіді за картинами.....	66
Висновки з другого розділу.....	73
ВИСНОВКИ.....	75
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	77
ДОДАТКИ.....	83

ВСТУП

Актуальність дослідження. Одним із ключових завдань сучасного освітнього процесу в закладах дошкільної освіти є цілеспрямований розвиток зв'язного мовлення та становлення мовленнєвої особистості дитини. У сучасній педагогічній практиці все більшої уваги приділяють пошуку й апробації ефективних методик мовленнєвого розвитку, які б забезпечували формування в дітей старшого дошкільного віку комунікативних умінь і навичок, необхідних для повноцінної взаємодії в різних соціальних і побутових ситуаціях. Такий підхід зумовлений тим, що саме у зв'язному мовленні реалізується провідна функція мови – комунікативна, яка слугує основою спілкування, взаєморозуміння та співпраці з іншими людьми.

Зв'язне мовлення виконує багатофункціональну роль у розвитку дитини. Воно є засобом засвоєння граматичної будови рідної мови, активізації та уточнення словникового запасу, сприяє інтелектуальному розвитку, формує такі важливі особистісні риси, як комунікабельність, креативність, ініціативність. Оволодіння розгорнутим мовленням допомагає дитині навчитися мислити, логічно й послідовно висловлювати свої думки, аргументувати позицію, а також будувати продуктивні взаємини з однолітками й дорослими.

Актуальність проблеми розвитку зв'язного мовлення підтверджується й нормативно-правовими документами, які регламентують освітню діяльність у сфері дошкільної освіти. Зокрема, у Законі України «Про дошкільну освіту» (2025 р.), Базовому компоненті дошкільної освіти (2021 р.) та чинних програмах для дітей дошкільного віку наголошено на важливості формування вміння грамотно, послідовно та змістовно висловлювати свої думки. Необхідність навчання дітей старшого дошкільного віку складати розповіді за картинами визначається тим, що цей вид мовленнєвої діяльності сприяє не лише розвитку мовленнєвої компетентності, а й загальному інтелектуальному зростанню дитини. Складання розповідей за картинами допомагає формувати допитливість, розвивати уяву, уміння аналізувати й узагальнювати

інформацію; вчить аргументовано відстоювати свою думку в різноманітних життєвих ситуаціях. Саме тому проблема розвитку зв'язного мовлення, зокрема навчання дітей складати розповіді за картинами, посідає важливе місце в сучасних психолого-педагогічних дослідженнях і практиці дошкільної освіти.

Проблема розвитку зв'язного мовлення дітей дошкільного віку представлена у дослідженнях учених в різних аспектах. Зокрема, питання навчання дітей складати сюжетні розповіді висвітлюють у своїх працях О.Білан, Н. Водолага, Н. Гавриш, В. Захарченко, Т. Постоян. Формування умінь творити оригінальні, індивідуалізовані розповіді аналізують Л.Березовська, Н.Гавриш, Л. Калмикова, Н. Орланова, А. Шибицька та ін. Проблеми розвитку описового мовлення досліджували С. Ласунова, І.Матійків. Пояснювальне мовлення було предметом наукового інтересу Н.Луцан, О. Помиткіної. Особливу увагу формуванню монологічного мовлення приділяють А. Богуш, Н. Маліновська, О. Монке, Л. Фесенко та ін. У наукових доробках учених наголошено, що саме в старшому дошкільному віці створюються сприятливі умови для формування різних видів розповідей – описових, сюжетних, творчих, пояснювальних. Учені звертають увагу на те, що значна кількість дітей має певні мовленнєві труднощі, зокрема: недостатній словниковий запас, невміння логічно, послідовно викладати думки, проблеми в комунікативно-мовленнєвій діяльності, що, знижує рівень розвитку зв'язного мовлення, обмежує можливості дітей у спілкуванні та пізнавальній діяльності.

Отже, враховуючи наукові підходи та результати сучасних досліджень учених, актуальність проблеми навчання дітей старшого дошкільного віку складати розповіді за картинами не викликає сумніву. Вона має вагоме значення як для розвитку мовленнєвої компетентності, так і для становлення особистості дитини. У цьому контексті особливої ваги набуває проблема формування вміння дітей шостого року життя створювати зв'язні висловлювання, що й зумовило вибір теми магістерського дослідження

«Теоретико-методичні засади навчання дітей старшого дошкільного віку розповіді за картинами».

Зв'язок роботи з науковими програмами, темами. Кваліфікаційну магістерську роботу виконано в межах наукової теми кафедри теорії та методики дошкільної освіти «Освітні технології у професійній підготовці майбутніх фахівців закладів дошкільної освіти у сучасному освітньому просторі» (номер державної реєстрації 0124U000210), що входить до тематичного плану Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати й експериментально апробувати методику формування в дітей старшого дошкільного віку умінь складати розповіді за картинами.

Завдання дослідження:

1. Здійснити теоретичний аналіз наукової та методичної літератури з проблеми навчання дітей старшого дошкільного віку складати розповіді за картинами.
2. Визначити критерії, показники та рівні сформованості вміння дітей старшого дошкільного віку складати розповіді за картинами.
3. Розробити та апробувати експериментальну методику навчання дітей старшого дошкільного віку створювати розповіді за картинами
4. Провести порівняльний аналіз результатів експериментального дослідження.

Об'єкт дослідження – процес формування в дітей старшого дошкільного віку умінь складати розповіді за картинами.

Предмет дослідження – методика навчання дітей старшого дошкільного віку складанню розповідей за картинами.

Для реалізації поставлених завдань у дослідженні використано такі методи: *теоретичні*: аналіз, систематизація та узагальнення психолого-педагогічної і методичної літератури з проблеми навчання дітей старшого дошкільного віку складати розповіді за картинами; *емпіричні*: педагогічний

експеримент (констатувальний, формувальний та контрольний етапи), спостереження, анкетування, аналіз продуктивності мовленнєвої діяльності дітей.

База дослідження. Експериментальне дослідження проводилося протягом 2024/2025 навчального року на базі Одеського закладу дошкільної освіти № 48 Одеської міської ради. Участь у експерименті взяли 48 дітей старшого дошкільного віку.

Практичне значення дослідження. Отримані результати мають практичну цінність у розробленні діагностичних і експериментальних методик навчання дітей старшого дошкільного віку складати розповіді за картинами.

Апробація результатів дослідження. Основні матеріали та висновки дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри теорії та методики дошкільної освіти Університету Ушинського. Ключові положення та результати роботи були представлені на II Всеукраїнській науково-практичній конференції «Сучасні освітні технології у підготовці майбутніх фахівців дошкільної освіти» (24 жовтня 2025 р., м. Одеса).

Структура магістерської роботи. Робота включає вступ, два розділи, висновки до розділів, загальні висновки, список використаних джерел та додатки.

РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ НАВЧАННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ РОЗПОВІДІ ЗА КАРТИНАМИ

1.1. Аналіз наукових підходів та результатів досліджень із проблеми навчання дітей старшого дошкільного віку складати розповіді за картинами

1.1.1. Понятійно-термінологічний апарат дослідження

Одним із ключових напрямів освітнього процесу у закладах дошкільної освіти є розвиток мовлення дітей, що забезпечує ефективну комунікацію з дорослими та однолітками, сприяє соціалізації та формуванню навичок взаємодії у різних життєвих ситуаціях. Практика свідчить, що активне використання сучасних комп'ютерних технологій у повсякденному житті дітей обмежує безпосереднє усне спілкування, що, в свою чергу, негативно впливає на розвиток мовленнєвої активності, творчих комунікативних умінь.

Значущість проблеми формування у дітей старшого дошкільного віку навичок складання розповідей, розвитку зв'язного мовлення та мовленнєвої компетентності підтверджується нормативними документами, зокрема Законом України «Про освіту» (2017 р.), «Про дошкільну освіту» (2024 р.), Базовим компонентом дошкільної освіти в Україні (2021 р.). Так, у Базовому компоненті дошкільної освіти наголошується, що мовленнєва компетенція охоплює розвиток фонетичної, лексичної, граматичної, діалогічної та монологічної складових [55]. Узгоджене функціонування означених аспектів формує комунікативну компетентність дитини, що є основою комунікативного підходу до навчання. Засвоєння мови здійснюється через активне спілкування, на яке й спрямований комунікативний підхід. Комунікацію при цьому розглядають як процес обміну інформацією – фактами, ідеями, поглядами, емоціями між двома або більше учасниками комунікативного процесу [16]. У контексті навчання дітей старшого дошкільного віку складати розповіді за картинами комунікативний підхід набуває особливого значення. Використання картин як стимулу сприяє

активізації мовлення, допомагає дітям структурувати власні спостереження, формувати послідовні, змістовні висловлювання [17]. Під час складання розповідей за картинами діти вдосконалюють уміння висловлювати свої думки, аргументувати їх та підтримувати діалог, що позитивно впливає на формування фонетичних, лексичних та граматичних умінь.

Сучасні українські учені (Л. Березовська, А. Богуш, М. Вашуленко, Н.Гавриш, О.Кононко, К. Крутій та ін.) відзначають, що мовленнєва компетентність є однією з провідних характеристик особистості дитини дошкільного віку. Розвинене зв'язне мовлення дозволяє дитині логічно висловлювати думки, встановлювати ефективну міжособистісну взаємодію, формувати власні ідеї, брати активну участь у різних видах діяльності.

Розвиток мовленнєвої особистості бере свій початок у дошкільному віці, що зумовлює необхідність організації цілеспрямованої педагогічної діяльності, спрямованої на вдосконалення зв'язного мовлення [18]. Цей процес виступає провідним у формуванні мовленнєвої компетентності дітей старшого дошкільного віку.

Особлива роль у навчанні дітей старшого дошкільного віку складати розповіді належить використанню картин як наочного матеріалу. Картинний матеріал стимулює розвиток уяви, допомагає дітям систематизувати спостереження, логічно поєднувати окремі елементи сюжету, формувати послідовні й змістовні висловлювання, удосконалювати навички аргументації, послідовного мислення та творчого самовираження [25].

Практичне значення навчання дітей старшого дошкільного віку складати розповіді за картинами полягає у розвитку мовленнєвої активності, комунікативної самостійності, критичного мислення, що сприяє формуванню когнітивних і соціальних компетентностей дитини [10]. Цей вид діяльності сприяє готовності дітей до успішного навчання у школі та забезпечує формування ключових особистісних якостей, важливих для самостійної й результативної взаємодії в соціальному середовищі.

Для глибшого розкриття змісту параграфа необхідно визначити основні ключові поняття, такі як «мова», «мовлення», «зв'язне мовлення», «картина». У словниково-довідникових джерелах «мова» визначається як основний засіб спілкування та взаєморозуміння між людьми [26]; здатність людини висловлювати свої думки, передавати інформацію та впливати на оточення [21]; провідний засіб спілкування й порозуміння між людьми, система звукових знаків для позначення предметів і явищ дійсності та їх відображення у свідомості [59].

Отже, мову слід розглядати як засіб комунікації та взаєморозуміння між людьми; як механізм, що продукує мовленнєвий результат. Мова виступає носієм, джерелом і інструментом культурних цінностей певного народу. З поняттям «мова» тісно пов'язана категорія «мовлення», яку учені трактують як процес або дію людини, спрямовану на створення та передання комунікативного повідомлення, спілкування, формулювання думок і вираження почуттів [26].

Мовлення – це діяльність, спрямована на використання мови у різних формах комунікації, яка здійснюється людиною відповідно до усталених мовних правил і норм [26].

За М. Пентилюк, мовлення є не лише засобом передання вже сформованої істини, а й процесом відкриття нового; воно водночас об'єктивне щодо того, хто пізнає, і суб'єктивне щодо пізнаваного світу [59]. Мовлення розглядається як продукт діяльності, що складається з послідовності мовленнєвих одиниць – фонем, морфем, слів, речень, - які регулюються законами мови та свідомості, формуючи конкретну думку (А. Богуш, Н.Гавриш).

О. Потебня у праці «Думка та мова» наголошує, що мовлення є не стільки способом передати вже готову істину, скільки засобом відкривати нове. Воно виступає об'єктивним щодо того, хто пізнає, і суб'єктивним щодо пізнаваного світу [15, с. 59].

Водночас поняття «мовлення» розглядається як продукт діяльності, який являє собою послідовність мовленнєвих одиниць (фонем, морфем, слів, речень). Цей процес регулюється законами мови та діяльністю свідомості, що забезпечує формування й вираження думки [64, с. 78].

Мовлення як форма практичного використання мови виступає не лише засобом вербалізації думок, а й важливим компонентом складної структури інтелекту людини. За умови належного розвитку інтелект дітей старшого дошкільного віку характеризується гнучкістю, творчістю, оперативністю та самостійністю мисленнєвих дій. Оволодіння мовленням у цьому віці відбувається поступово: від окремого слова – до речення, від речення – до логічно зв'язного тексту [50, с. 64]. Поняття «зв'язне мовлення», що є складником мовленнєвої компетентності, охоплює як діалогічну, так і монологічну форми висловлювань, кожна з яких має власну специфіку. Зв'язне мовлення – це одночасно процес, мовленнєва діяльність і результат цієї діяльності; воно характеризується логічністю, послідовністю та зрозумілістю для співрозмовника [64].

Опанування діалогом починається на ранніх етапах мовного розвитку, однак на побутовому рівні дитина володіє ним частково, спираючись на власний життєвий досвід та спостереження за іншими людьми [24]. Розвиток діалогічного мовлення вимагає спеціального навчання, що передбачає створення текстів, відповідних різним комунікативним ситуаціям, уміння вступати у дискусію та аргументовано висловлювати свою думку.

Формування культури діалогу в дітей старшого дошкільного віку відбувається як у процесі цілеспрямованого навчання, так і через інтеграцію у художню, ігрову та пізнавальну діяльність. Діалогічне мовлення забезпечує активне сприймання та оброблення інформації, планування власного висловлювання, аналіз і синтез ідей, розв'язання завдань та прийняття рішень. Крім когнітивних, важливими є психологічні та емоційні аспекти спілкування: емпатія, уміння слухати, враховувати почуття співрозмовника, вирішувати конфлікти та будувати позитивні взаємини [28]. Мова в діалозі виступає

інструментом вираження думок і емоцій, а її ефективне використання сприяє точності та багатству комунікації [15].

На відміну від діалогічного мовлення, монологічне – відрізняється нерівномірністю спілкування: висловлюється лише одна особа, а інші виступають пасивними слухачами. Ця особливість монологічного мовлення робить його ключовим засобом розвитку мовленнєвої компетентності дітей старшого дошкільного віку, зокрема у навчанні складати розповіді за картинами [13]. Через аналіз і опис візуальних образів діти вчаться формулювати свої думки, логічно та послідовно викладати події, розвивати зв'язне мовлення, що поєднує когнітивні, емоційні та творчі аспекти розвитку. Попри складність як форми соціальної взаємодії, до діалогічного мовлення висувається значно менше вимог, ніж до побудови розгорнутого монологу [9].

В освітньому контексті для дітей старшого дошкільного віку мовлення набуває практичного значення через навчання складати розповіді за картинами. Використання картин стимулює дітей до активної мовленнєвої діяльності.

Мовлення є необхідною умовою та провідним засобом розвитку мовленнєвої діяльності дітей (А. Богуш, Н. Гавриш, О. Кононко, К. Крутій) [9]. Як форма комунікативного контакту, мовлення має діяльнісний характер і визначається ученими як цілеспрямована діяльність дитини, спрямована на використання мови для спілкування, вираження емоцій, структурування думок та пізнання довколишнього світу. Мовленнєва діяльність має таку саму структуру (рис. 1.1), як і будь-яка інша діяльність, і включає мовленнєві дії, способи їх реалізації, цілісний мовленнєвий акт і комунікативну ситуацію [6, с. 8].

Мовленнєва діяльність виступає формою контакту та спілкування, опосередкованою мовленням, що охоплює мовленнєві дії та операції, передбачає орієнтування у ситуації спілкування, планування (внутрішнє програмування), реалізацію та контроль мовлення.

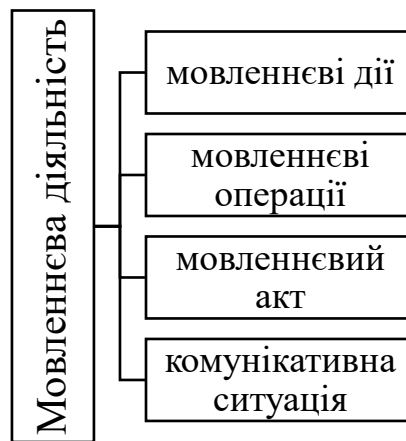

Рис. 1.1. Структура мовленнєвої діяльності

З урахуванням психолінгвістичних характеристик поняття, мовленнєву діяльність розглядають як комплекс психофізіологічних дій людини, спрямованих на сприйняття й усвідомлення мовлення або на його породження в усній і письмовій формах. [12, с. 45].

Отже, мовлення виступає не лише процесом, а й його результатом, що реалізується у конкретних мовленнєвих висловлюваннях. Зв'язне мовлення розкриває здатність дитини логічно поєднувати окремі висловлювання в структуровані розповіді, забезпечуючи послідовність, змістовність та відповідність комунікативній ситуації.

Дефініція «картина» у контексті навчання дітей старшого дошкільного віку розглядається як наочний образ, який виконує функцію стимулу для активізації мовленнєвої діяльності, розвитку уяви та творчого самовираження під час створення усних або письмових розповідей [64].

Отже, навчання дітей старшого дошкільного віку складати розповіді за картинами є не лише засобом розвитку мовлення, а й ефективним інструментом формування когнітивних, творчих і соціальних компетентностей дитини. У процесі роботи з дітьми реалізуються ключові цілі дошкільної освіти: розвиток мовленнєвої культури, формування уявлень про

логічну послідовність подій, активізація словникового запасу, стимулювання комунікативної ініціативи дітей у взаємодії з дорослими та однолітками.

Виходячи з положень теорії мовленнєвої діяльності, що ґрунтується на комунікативному підході до розвитку мовлення дитини, одним із ключових аспектів є розроблення методичних завдань для формування мовленнєвих умінь у дітей дошкільного віку. Для ефективного впровадження комунікативного підходу в практичне навчання мовленню, як зазначає Л.Калмикова, необхідно створювати комунікативний план опанування кожної мовної одиниці. Учена наголошує на необхідності наближення умов навчання мовленню до природного комунікативного середовища, зокрема введення дітей у конкретні мовленнєві ситуації, формування навичок орієнтації в них, усвідомлення ролі співрозмовника, визначення основної мети спілкування та умов її реалізації, зокрема для кого створюється висловлювання і з якою метою [33, с. 19].

Для розвитку зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку вчені (А. Богуш, Н. Гавриш, К. Крутій та ін.) рекомендують застосовувати різноманітні види мовленнєвих вправ. Зокрема, вправи за зразком виховательки, такі як усний переказ; вправи за конструктивним завданням, що передбачають перебудову поданого тексту, творчі завдання, які включають усні розповіді, імпровізацію, драматизацію [11, с. 45]. Дослідження учених доводять, що діти старшого дошкільного віку здатні формулювати розгорнуті відповіді, брати участь у бесідах, ставити запитання, причому характер діалогу залежить від змісту їхньої спільної діяльності та набутого життєвого досвіду.

А. Богуш зазначає, що у мовленні дітей з'являються різні типи зв'язного мовлення: пояснювальне, міркувальне, ситуативне мимовільне висловлювання, контекстне мовлення та немовні форми спілкування [10]. Діти старшого дошкільного віку здатні складати різні види розповідей, серед яких: розповіді з власного досвіду, оповіді про іграшки, творчі історії, розповіді за картинками та ін.

Важливою функцією зв'язного мовлення є його комунікативна роль, яка реалізується у двох формах – діалогічній та монологічній, кожна з яких має специфічні ознаки, що впливають на методику її формування.

Діалогічне мовлення відбувається між двома або кількома учасниками і характеризується короткими висловлюваннями, неповними або номінативними реченнями [15]. Монолог, на відміну від діалогу, є більш складною формою мовлення. Він передбачає розгорнуті висловлювання, що вимагають запам'ятовування змісту, точного добору лексики, використання поширених речень та логічної послідовності. Монологічне мовлення – це усне або писемне висловлювання однієї особи, спрямоване до слухача або до самого себе, що характеризується композиційною організованістю та змістовною завершеністю [7].

А. Богуш визначає «монологічне мовлення» як смислово цілісне, розгорнуте висловлювання, що слугує засобом комунікації та взаєморозуміння між людьми. Монолог – це мовлення однієї особи, яке передає інформацію про факти, події, явища або власні думки та почуття [10, с.18]. Монологічне мовлення характеризується єдністю та послідовністю, потребує повноти викладу, чіткості думок, логічного взаємозв'язку між частинами тексту, а також здатності мовця виділяти головне, висловлюватися образно, емоційно та живо, не вдаючись до надмірних деталей [10, с.18].

Монологічне висловлювання дітей старшого дошкільного віку проходить послідовні етапи формування. Воно виникає на основі мотиву та загального задуму, який дитина окреслює у найзагальніших рисах. Далі відбувається перехід від зовнішнього мовлення до внутрішнього мовлення, що ґрунтується на смисловому плані з потенційними зв'язками між його елементами. Внутрішнє мовлення підтверджує здатність дитини опановувати монологічну форму [3]. Наступним кроком є формування глибинної синтаксичної організації висловлювання, яке переходить у зовнішню зв'язну мову, виражену в конкретних синтаксичних конструкціях.

Існують різні види монологічного мовлення, серед яких опис, розповідь, міркування, пояснення. Кожен із них має свої функціональні та структурні особливості. Розглянемо їх.

Розповідь як форма монологу передбачає послідовний виклад подій, де речення органічно пов'язані між собою. Типова структура розповіді включає три основні етапи: зав'язку, кульмінацію та розв'язку, що забезпечує логічну цілісність і зрозумілість змісту. Зав'язка вводить слухача у контекст подій, кульмінація створює емоційне напруження та підкреслює головну думку, а розв'язка підсумовує розповідь і надає завершеності викладу [13].

Опис як вид монологу зосереджується на характеристиці об'єкта, явища або персонажа, передаючи його ознаки, властивості та деталі у логічній послідовності. Міркування полягає у висловленні власної думки, обґрунтуванні позиції та аргументації. Пояснення спрямоване на розкриття причинно-наслідкових зв'язків, принципів або закономірностей, що дозволяє слухачеві глибше зрозуміти предмет висловлювання [42].

Пояснювальне мовлення належить до складних форм зв'язного мовлення. Для його формування, за І. Луцан необхідні чітка структура, логічність, послідовність і ясність викладу думки. У дітей старшого дошкільного віку потреба у поясненні виникає під час взаємодії з однолітками, наприклад, для пояснення правил гри, узгодження спільних дій або роз'яснення змісту завдання [43, с. 120]. Пояснювальне мовлення відіграє важливу роль у розвитку колективних взаємин дітей та формуванні їх розумових здібностей.

Отже, діти дошкільного віку засвоюють усі основні типи зв'язного мовлення – розповідь, опис, міркування та пояснення. Проте найвиразніше формуються та найчастіше використовуються розповідь і опис, які забезпечують первинне оволодіння логікою викладу та розвиток мовленнєвої компетентності дитини.

Важливе місце у процесі розвитку зв'язного мовлення дітей дошкільного віку займає навчання розповіданню за картиною та серією сюжетних картин.

Розповідь за картиною ґрунтується на опосередкованому сприйманні дитиною довколишнього світу. Картина допомагає розширити уявлення дітей про природні та соціальні явища, впливає на їхній емоційний стан, сприяє зацікавленості у висловлюваннях і розвитку мовлення [25]. Використання картин у роботі з дітьми в закладі дошкільної освіти є ефективним засобом розвитку зв'язного мовлення, оскільки дозволяє дитині сприймати довкілля через образи, формувати логічне мислення, розвивати мовленнєві навички. Крім того, картина стимулює мовчазних або сором'язливих дітей до висловлювань, підвищує впевненість у власних можливостях, формує позитивне ставлення до процесу спілкування [18].

У роботі з дітьми старшого дошкільного віку картини використовують для зацікавлення їх темою заняття, налаштування на сприйняття інформації, актуалізації опорних знань, розвитку пам'яті, мислення, мовлення, пізнавального інтересу [15, с. 84-85]. Для правильного сприймання сюжету картини дитина повинна знати об'єкти, зображені на картині, вміти визначати їхнє розташування у просторі та часі, виділяти істотні ознаки та встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між подіями та явищами [9, с. 45–47]. Діти старшого дошкільного віку, аналізуючи зміст зображеного на картині, можуть визначати дії персонажів, формулювати власні міркування та припущення щодо подій, що відбуваються [9]. Розуміння сюжету залежить не лише від точності сприйняття, а й від складності сюжету, обізнаності дітей з його елементами та доступності інформації для сприйняття [9].

За рекомендацією А. Богуш, Н. Маліновської у роботі з дітьми старшого дошкільного віку сюжетні картини використовуються для досягнення таких завдань:

- формування та закріплення навичок детального, послідовного та цілісного сприймання сюжету;
- співвіднесення наявних знань і уявлень із образами та предметами на картині;

- розвиток умінь встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, виділяти істотні ознаки предметів та явищ;
- удосконалення мовлення, збагачення словника та формування зв'язного висловлювання [15].

В освітньому процесі ЗДО робота з картиною виконує кілька важливих функцій, зокрема: мотиваційну (зацікавлює дітей темою, налаштовує на активне сприйняття та обговорення); розвивальну (стимулює уяву, мислення, мовленнєву активність); пізнавальну (актуалізує та систематизує знання, сприяє їх закріпленню); виховну (підвищує працездатність, формує інтерес до пізнання, підтримує ініціативність та самостійність) [6].

Для складання розповіді за картиною дитині необхідно навчитися аналізувати зображені об'єкти, виділяти їхні сенсорні та часові характеристики, визначати просторові зв'язки, сприймати пози, емоційний стан людини. Все це активізує мовлення та розвиває логічне й образне мислення, що є важливим чинником у процесі формування зв'язного мовлення дітей дошкільного віку.

Отже, картини відіграють важливу роль у розвитку зв'язного мовлення дітей. Взаємодія з візуальними образами сприяє диференціації ознак предметів і явищ, формуванню логічних та причинно-наслідкових зв'язків, збагаченню лексичного запасу, удосконаленню граматичної правильності мовлення, активізації психічних процесів, таких як сприймання, мислення, уяви, що є необхідною умовою комплексного мовленнєвого розвитку дитини.

1.1.2. Наукові та експериментальні дослідження розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку

Життя дитини нерозривно пов'язане з різними видами діяльності, у процесі яких вона набуває певних компетентностей та здійснює розумовий розвиток. Кожна діяльність – гра, пізнавальна чи навчальна активність, праця, мовлення, музика, мистецтво чи естетична творчість – має власний зміст і сприяє збагаченню мовленнєвого досвіду дітей дошкільного віку [13, с. 45].

Особливу роль у формуванні зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку відграє наочність. Використання наочності у процесі навчання має давню історію, що бере початок ще в епоху античності. Питання її застосування піднімали Платон і Аристотель, а пізніше – Я. Коменський, Ф.Дістервег, Й.Песталоцці, К. Ушинський та інші мислителі та педагоги. Як зазначає Д.Лордкіпанідзе, застосування наочності у навчанні має багатовікову традицію, адже воно використовувалося ще у школах Стародавнього Китаю, Єгипту, Греції та Риму [9]. Проте, на думку Е. Мединського, у той час це було лише інтуїтивне, емпіричне використання наочності, яке не мало ґрунтового теоретичного обґрунтування. Вперше системно цю ідею розробив саме Я.Коменський [9]. Ім'я Я. Коменського пов'язують із формуванням першої теоретичної концепції принципу наочності, викладеної у працях «Велика дидактика» та «Світ чуттєвих речей у картинках». Хоча самого терміна «наочність» педагог не використовував, він запропонував ідею полісенсорного підходу, що передбачав активне залучення всіх органів чуття. Я. Коменський вважав, що пізнання починається зі сприймання предметів і явищ, адже лише після їх безпосереднього ознайомлення можливе пояснення. Його відоме «золоте правило дидактики» чітко формулює сутність принципу наочності: усе, що може бути представлене для відчуттів, слід подавати саме так – видиме сприймається зором, чутне – слухом, запахи – нюхом, смак – відповідним органом, а доступне дотику – через тактильні відчуття. Якщо ж предмети можна досягнути кількома органами чуття одночасно, то варто залучати їх комплексно [35]. Підхід Я. Коменського став фундаментом подальшого розвитку дидактичної теорії й зберігає актуальність у сучасній освітній практиці.

Й. Песталоцці розглядав принцип наочності дещо по іншому. У його педагогічній концепції наочність постає не лише важливим засобом навчання, а й основою всебічного розвитку дитини. Учений ототожнював чуттєве пізнання з наочним навчанням, надаючи йому самодостатнього значення. Завдання педагога, на думку Й. Песталоцці полягає у тому, щоб упорядкувати

наочний матеріал, навчити дітей розмежовувати предмети, виділяти їх істотні ознаки, об'єднувати подібні явища для формування чіткості понять [9]. На відміну від Я. Коменського, який розглядав наочність як спосіб збагачення знань про довколишній світ, Й. Песталоцці акцентував на її розвивальній функції, вбачаючи в ній засіб формування мислення та духовних сил дитини.

Вогомен значення принципу наочності надавав і німецький педагог А.Дістервег. Його дидактичні ідеї втілилися у відомих положеннях: «від близького до далекого», «від простого до складного», «від відомого до невідомого» [18]. Дістервег підкреслював, що наочність має застосовуватися на всіх рівнях освіти, проте її функції повинні відрізнятися залежно від віку: для дітей молодшого дошкільного віку вона має бути джерелом нових знань, тоді як для старших – засобом перевірки та осмислення здобутих знань [18].

Ідею розвитку пізнавального інтересу через наочність розвивали також Й. Гербарт і Ф. Фребель [18]. Саме Ф. Фребель започаткував використання дидактичних засобів у вигляді «дарів», а М. Монтесорі розробила власну систему дидактичного матеріалу, орієнтованого на самостійну діяльність дітей [15].

Особливий внесок у теоретичне осмислення наочності зробив К.Ушинський. Учений розглядав наочність як фундамент педагогічного процесу, підкреслюючи, що навчання має ґрунтуватися не на абстрактних уявленнях і словесних формулюваннях, а на конкретних образах, безпосередньо сприйнятих дитиною [65]. На переконання К.Ушинського, наочне навчання сприяє розвитку уваги, збагачує мовлення, забезпечує засвоєння здобутих знань. Як наголошував педагог, дитині важко запам'ятати навіть кілька нових слів, якщо вони не підкріплені образами. Натомість, поєднавши слова з наочним матеріалом, можна досягти значно ефективнішого результату [65].

Слушною є позиція С. Русової, яка наголошувала, що слово та наочність у процесі навчання мають діяти у тісному взаємозв'язку. Дослідниця виокремила чотири провідні дидактичні методи: 1) аналіз речей; 2) аналіз

думок; 3) синтез речей; 4) синтез думок. С. Русова зазначала, що цим перелік не вичерпується, адже кожне завдання вимагає використання додаткових способів навчальної діяльності. Зокрема, С. Русова відзначала важливість «наскрізного» застосування наочного, пояснювального та розвивального методів, а також гри як невід'ємного складника освітнього процесу в роботі з дітьми дошкільного віку [52].

Проблема розвитку зв'язного мовлення дітей дошкільного віку розглядається сучасними ученими в різних напрямках: у контексті формування діалогічного (Н. Луцан), виразного (О. Аматыєва, Ю. Руденко, С. Хаджирадєва та ін.), образного (А. Богуш, Н. Гавриш, І. Попова та ін.), монологічного (О. Білан, А. Богуш, А. Бородич, Н. Гавриш, В. Захарченко, А. Омеляненко, Н. Орланова та ін.), творчого (А. Березовська, Н. Гавриш, Т. Постоян та ін.) мовлення.

Учені (А. Богуш, Н. Гавриш), наголошують, що інтеграція художніх образів у освітній процес стимулює внутрішнє мовлення дітей, розвиває здатність планувати послідовність дій та створювати цілісний текстовий вислів [18].

У наукових доробках Л. Калмикової зазначається, що робота з образотворчими матеріалами, такими як картини, сприяє формуванню у дітей старшого дошкільного віку навичок спостережливості, аналізу деталей і критичного мислення, що є основою для складання зв'язної розповіді [33].

З психологічного погляду зв'язне мовлення розглядається як контекстне, оскільки воно відображає основні смислові зв'язки предмета чи явища, забезпечує повноцінне вираження думки мовця й робить її зрозумілою для слухача. Це логічне та послідовне висловлювання, що функціонує на рівні тексту чи дискурсу [31].

Розвиток зв'язного мовлення тісно взаємопов'язаний із загальним психічним розвитком дитини: її мисленням, здатністю до сприймання, увагою та спостережливістю. Щоб передати інформацію у зв'язній формі, необхідно мати уявлення про об'єкти розповіді, уміти аналізувати та встановлювати

причинно-наслідкові, часові й інші зв'язки між явищами та об'єктами дійсності. Водночас зв'язне мовлення – це не мислення, а саме мовленнєвий процес [31].

Для досягнення цілісності та логічності висловлювання важливо не лише володіти змістом, а й уміти добирати мовні засоби, які забезпечують поєднання речень і плавний перехід від одного фрагмента висловлювання до іншого. Зв'язне мовлення акумулює всі досягнення дитини у засвоєнні рідної мови: від звукової системи до словникового запасу й граматичної будови мовлення [1].

Вищим рівнем розвитку зв'язного мовлення є здатність створювати висловлювання, що складається з кількох речень, об'єднаних спільним змістом. У дошкільному віці дітей спеціально навчають двох основних форм монологічного мовлення – самостійній розповіді та переказу. Вони відрізняються тим, що під час розповіді дитина самостійно добирає зміст та форму висловлювання, тоді як переказ ґрунтується на готовому художньо-літературному тексті [19].

У межах освітнього процесу закладу дошкільної освіти різні види діяльності взаємодіють і утворюють нові форми, що поєднують у собі риси кількох видів діяльності і мають значний вплив на розвиток дітей. Так, інтеграція мовленнєвої активності з іншими видами діяльності призводить до виникнення нових різновидів діяльності: навчально-мовленнєвої, пізнавально-мовленнєвої, образотворчо-мовленнєвої, ігрово-мовленнєвої та комунікативно-мовленнєвої. Це свідчить про те, що мовлення в дошкільному віці тісно переплітається з пізнанням, грою та мистецтвом, що створює сприятливі умови для його розвитку.

Ученв (Л.Березовська, А. Богуш, Н. Гавриш, Н. Луцан, О. Монке), зазначають, що мовлення відіграє важливу роль у процесі формування творчого задуму дитини. На початковому етапі воно має описово-констатувальний характер і слугує засобом осмислення створеного образу, коли діє проста схема: «намалював – пояснив». На наступному етапі мовлення

перетворюється на покрокове планування майбутнього результату. Завдяки слову дитина визначає послідовність виконання деталей, обмірковує можливі варіанти продовження роботи, намічає наступний крок дій. У старшому дошкільному віці мовлення допомагає не лише озвучувати вже наявні ідеї, а й передбачати майбутні результати, що фактично стає внутрішньою програмою дій.

Отже, діти поступово оволодівають умінням прогнозувати зміст діяльності, добирати необхідний матеріал, визначати логіку виконання завдання, співвідносити отриманий результат із власними очікуваннями. Якщо діти молодшого дошкільного віку ще мають спонтанні й менш структуровані ідеї, то діти старшого дошкільного віку здатні створювати цілісні плани й реалізовувати їх на практиці.

Навчання зв'язного мовлення одночасно виконує дві функції:

- є метою мовленнєвої підготовки,
- слугує засобом практичного опанування мови (рис. 1.2).

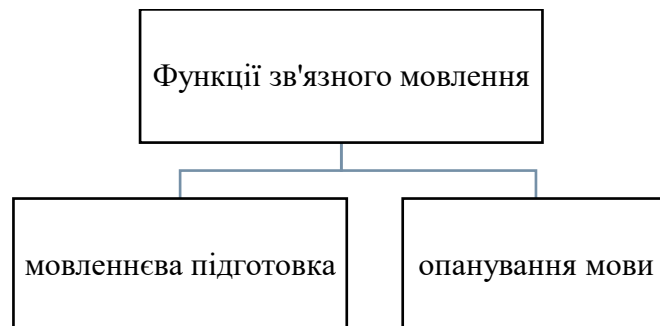

Рис.1.2. Функції зв'язного мовлення

Розвинене зв'язне мовлення має важливе значення для формування інтелекту та самосвідомості дитини; позитивно впливає на розвиток таких особистісних якостей, як:

- комунікабельність;
- доброзичливість;
- ініціативність;
- креативність;

- компетентність [18].

Завдяки добре розвиненому зв'язному мовленню дитина вчиться чітко та логічно мислити, встановлювати взаємини з іншими, висловлювати свої ідеї, брати участь у різних видах дитячої творчості [20]. На основі означених навичок формується здатність дитини до точного й свідомого висловлювання думок.

На шостому році життя дитина здатна давати відповіді на запитання, як короткі, так і розгорнуті, залежно від поставленого перед нею завдання. У цей період розвивається навичка оцінювати як свої висловлювання так і висловлювання однолітків, доповнювати їх, виправляти помилки. Діти можуть послідовно та чітко складати описові чи сюжетні розповіді на запропоновану вихователькою тему, однак їм ще необхідна наочна підтримка та педагогічний супровід педагога [12]. У дітей старшого дошкільного віку розвивається критичне ставлення до оцінки мовлення, навички самоконтролю. Уміння передавати власне емоційне ставлення до описуваних предметів (явищ) формується поступово, з поповненням словникового запасу дитини, збільшенням простих і складних речень у мовленні. Особливу увагу у процесі роботи з дітьми слід приділяти умінню дітей виділяти ознаки на сюжетному зображенні та встановлювати логічні зв'язки між ними. Ступінь розуміння сюжету діти відображають у монологічному та описовому видах мовлення. Мовлення дітей набуває більшої виразності та різноманітності, якщо основою для складання зв'язних висловлювань є її чуттєвий та практичний досвід. У процесі роботи з сюжетними картинками важливо системно використовувати засоби наочності та дидактичний матеріал, організовувати цілеспрямовані дії дітей із ними [18]. Ефективність використання наочних матеріалів і дидактичних засобів залежить від їх доступності для дітей, відповідності рівню їх розвитку; забезпечується адаптацією дидактичного матеріалу через варіативні, модифіковані й науково обґрунтовані способи його застосування [24].

Учені (К. Крутій, О. Кулинич, Н. Погрібняк) запропонували поетапну методику формування навичок складання творчої розповіді у дітей. На початковому етапі дитині пропонують придумати ситуацію, яка могла б відбутися з конкретними героями в певному місці, при цьому модель розповіді надає дорослий [28]. Наступним кроком вихователька визначає героїв розповіді, а дитина самостійно створює просторове оформлення ситуації. Далі конкретних персонажів можна замінити їх силуетними зображеннями, що дає змогу дитині проявити творчість у характерологічному оформленні героїв. На більш пізньому етапі дитині пропонують скласти розповідь за моделлю, елементами якої є невизначені замінники персонажів. Таким чином, дитина переходить до повної самостійності, обираючи тему та героїв власної розповіді [32].

На розвиток зв'язного мовлення дітей впливає мовленнєве середовище, спілкування з однолітками, прослуховування аудіопрограм та перегляд відеоматеріалів. Визначальну роль у формуванні мовленнєвої компетентності відіграє цілеспрямований освітній процес, оскільки зв'язне літературне мовлення є результатом систематичного та послідовного навчання (Л. Варзацька, М. Вашуленко, А. Каніщенко, Н. Скрипченко, О. Савченко, Л. Федоренко та ін). Дослідження учених доводять, що рідна мова є важливим засобом формування національної свідомості та особистості дитини. В освітньому контексті вона виконує функцію пізнання, виховання та комунікації, що забезпечує її гармонійний, всебічний розвиток [49].

Аналіз сучасних освітніх програм для закладів дошкільної освіти засвідчив, що навчання дітей розповіданню є одним із пріоритетних завдань. Так, у програмі А. Богуш «Витоки мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку» підкреслюється важливість навчання дітей впізнавати героїв літературних творів за ілюстраціями, стимулювати їх до складання розповідей за малюнками, обговорювати зміст зображеного та створювати нові сюжети на основі ілюстративного матеріалу [4, с. 175–178]. Аналогічні завдання

прослідковуються в освітніх програмах «Українське дошкілля», «Дитина» та «Дитина в дошкільні роки» та ін.

Проблему розвитку зв'язного мовлення дітей дошкільного віку в різних видах діяльності вивчала Т. Постоян. Учена пропонує залучати дітей до різноманітних форм активності, зокрема продуктивно-творчої, мовленнєвої, художньо-мовленнєвої та ігрової. Т. Постоян зазначає, що чуттєвий досвід, сприяє збагаченню словника дитини та підвищує виразність і змістовність її розповідей [54].

У дослідженнях (А. Богуш, Н. Гавриш, К. Крутій, Н. Луцан, Н. Харченко та ін.) зазначається, що розвиток пізнавальної діяльності дітей залежить від опанування мовленням, яке виступає засобом формування інтелектуальної активності.

Питання розвитку мовленнєво-творчої діяльності дітей старшого дошкільного віку досліджувала Н. Гавриш. Учена розглядає мовленнєво-творчу діяльність як основу формування творчих здібностей дітей у різних видах діяльності. Запропонована авторкою модель розвитку мовленнєвої творчості об'єднує художньо-естетичний, мовленнєвий, інтелектуально-творчий та особистісний компоненти. Мовленнєво-творча діяльність, за Н.Гавриш, є складником мовленнєвої культури, а сенситивний період її активного формування відбувається у процесі спілкування дитини з однолітками, дорослими та активного пізнання довкілля [50; 54]. Крім того, для розвитку зв'язного мовлення учена пропонує використовувати коректурні таблиці, які стимулюють мовленнєву діяльність дитини, формують цілісне уявлення про довколишній світ [22].

Зв'язне монологічне мовлення дітей дошкільного віку досліджувала Л.Березовська. Учена зазначає, що українські народні казки є ефективним засобом розвитку зв'язного мовлення дітей середнього дошкільного віку [7].

Дослідження О. Білан, присвячено навчанню дітей розповіді за ілюстраціями, що сприяють збагаченню словника, розвитку мовлення та залученню до творчої діяльності [3].

Особливу увагу заслуговує дослідження Т. Піроженко, представлено у посібнику «Комунікативно-мовленнєвий розвиток дошкільника» [53]. Учена зазначає, що мовлення дитини проявляється через емоційні, когнітивні та лінгвістичні досягнення, виступаючи комплексною системоутворювальною характеристикою. У запропонованій авторкою технології визначено, що мовленнєва особистість розвивається лише за умови повноцінної участі дитини у мовленнєвій діяльності, в якій роль дорослого є ключовою [53].

На сучасному етапі розвитку української дошкільної лінгводидактики питання формування зв'язного мовлення розглядається з різних позицій. Так, проблемі навчання дітей складанню сюжетних розповідей присвятили свої праці Н. Водолага, Н. Гавриш, В. Захарченко, Т. Постоян та інші. Дослідження творчих розповідей відображено у працях Л. Березовської, О. Білан, І. Попової та інших. Розвитку пояснювального мовлення дітей дошкільного віку присвячено дисертаційне дослідження Н. Луцан. Використанню художньої літератури як засобу формування монологічного мовлення приділили увагу А. Богуш, О. Монке, Л. Фесенко та інші.

Неоціненний внесок у розвиток дошкільної лінгводидактики зробила А. Богуш. Наукові праці ученої присвячені формуванню мовленнєвої діяльності, інтеграції мовлення з іншими видами дитячої активності та організації підготовки дитини до навчання в школі [6].

Дослідження О. Білан присвячене проблемі навчання дітей старшого дошкільного віку складанню розповідей за ілюстраціями. Учена зазначає, що формування зв'язного мовлення залежить від методично обґрунтованого використання ілюстративного матеріалу відповідно до типу розповіді. Змістовність і логічність дитячих висловлювань визначаються рівнем розуміння художнього тексту, умінням співвідносити його зміст із зображенням, відображеним в ілюстраціях. Формування практичних навичок розповідання за ілюстраціями обумовлене обсягом знань дітей, їхнім життєвим досвідом, раціональним поєднанням занять із різних розділів програми [3, с. 34]. І. Білан наголошує, що у процесі роботи з дітьми важливо

приділяти увагу їхньому сприйманню картини, зокрема здатності усвідомлювати тему, ідею та зміст зображеного. Діти дошкільного віку ще не можуть охопити картину як цілісний образ, а сприймають її частково, причому не завжди зосереджуються на головному. Під час розглядання зображення діти не одразу розуміють його призначення та взаємозв'язки між елементами, адже осмислення й глибинне розуміння приходить поступово [3, с. 65]. Труднощі сприймання картин у дітей дошкільного віку пов'язані з невмінням організовувати цей процес: діти ще не здатні самостійно спрямовувати увагу на важливі деталі, бракує вміння не лише дивитися, а й «бачити». Для того щоб полегшити цей процес, необхідно навчати дітей встановлювати зв'язок між зображеним предметом та вже наявними уявленнями й знаннями. Лише впізнаючи знайомий об'єкт на картині, дитина може правильно його інтерпретувати. Важливим чинником є й характер самого малюнка: він має бути доступним для сприймання та зрозумілим для дитини [3].

На особливу увагу заслуговують дидактичні умови розвитку зв'язного мовлення дітей шостого року життя, виокремлені В. Мельничайком. У процесі ознайомлення дітей з різними типами текстів учений рекомендує застосовувати такі види роботи: аналіз вступної частини тексту, виділення специфічних слів для кожного типу тексту, вибір заголовку відповідно до типу тексту [45].

Здійснений аналіз наукових досліджень розвитку мовлення й навчання дітей мови дозволяє виділити ключові положення:

- мовлення дітей ефективно розвивається в умовах закладів дошкільної освіти;
- мовлення виступає засобом розвитку інтелектуальної активності дитини (Н. Гавриш, К. Крутій та ін.);
- мовлення взаємопов'язане з різними видами діяльності: з образотворчою (А. Омеляненко, Т. Постоян, О. Соцька), театралізованою (А. Богуш, Н. Гавриш, Ю. Косенко, Т. Котик), ігровою (А. Богуш,

В.Захарченко, Н. Луцан); комунікативно-мовленнєвою (Л.Березовська, С.Курінна);

- мовлення інтегрується з продуктивно-творчою, мовленнєвою, художньо-мовленнєвою та ігровою діяльністю (А. Богуш, Н. Гавриш, Т.Постоян);
- для стимулювання мовленнєвої активності дітей використовуються різні засоби: художнє слово (А. Богуш, Н. Гавриш, Ю. Руденко), ілюстрації (О.Білан, А. Богуш, Н. Гавриш).

Таким чином, наочні матеріали як засіб розвитку мовлення посідають важливе місце у дослідженнях учених і є вагомим інструментом у педагогічній практиці закладів дошкільної освіти.

1.2. Використання картин як засобу розвитку мовлення та формування вмінь складати розповіді

Важливе місце у системі роботи з формування та розвитку зв'язного мовлення дітей дошкільного віку займає навчання розповіданню за картиною. Основою такого виду діяльності є опосередковане сприймання дитиною довколишнього світу. Картина допомагає розширити й поглибити уявлення дітей про природні та соціальні явища, впливає на їхні емоції, стимулює інтерес до розповідання. Учені (А. Богуш, О. Білан, Н. Гавриш) підкреслюють значення занять із використанням картин для активізації словника, формування зв'язного, граматично правильного мовлення, розвитку сприймання, уяви, логічного мислення.

Зауважимо, що розповіді дітей старшого дошкільного віку за картиною є складним розумовим процесом, що передбачає аналіз, синтез, порівняння, уміння виділяти головне, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, робити логічні висновки. Крім того, воно сприяє розвитку мовленнєвої компетентності, збагаченню словника, формуванню зв'язного та граматично правильного мовлення; активізує уяву, творчі здібності дитини. Формування навичок розповіді за картиною неможливо розглядати окремо від

особливостей сприймання дитиною зображення. Сприймання є складним психічним процесом, у якому бере участь зоровий аналізатор, що ускладнює сприйняття [57]. Картина не лише відтворює реальні об'єкти, а й передає їх за допомогою специфічних художніх засобів і прийомів. Дитина повинна навчитися правильно співвідносити зображене з реальними предметами та явищами, а також висловлювати власні думки щодо побаченого. У цьому контексті важливим є використання дидактичної наочності, яка застосовується у мовленнєвій роботі з дітьми молодшого дошкільного віку. Умовно її поділяють на велику, дрібну (мілку) та набірну, що дозволяє варіювати завдання відповідно до мети заняття та рівня мовленнєвого розвитку дитини.

До великої дидактичної наочності можна віднести ще одну серію сюжетних картинок, у якій вперше поєднано два надзвичайно ефективні засоби навчання: дидактичну картинку та літературний твір, розроблених А.Богущ та Н. Гавриш [25]. Ці серії сюжетних картин утверджують важливі соціальні цінності – сім'ю, доброзичливі стосунки, здоровий спосіб життя, шанобливе ставлення до природи, сприяють об'єднанню дітей у спільну діяльність, наочно демонструють логічну структуру розповідей, візуалізують планування власного висловлення та стимулюють формування плавності, зв'язності й логічності мовлення.

Дрібна (мілка) дидактична наочність представлена, зокрема, коректурними таблицями. Їхнє використання багатофункціональне: від унаочнення освітнього процесу до розвитку словникового запасу, математичних здібностей, мислення, пам'яті та уваги. Використання таких таблиць збагачує зміст освітнього середовища, допомагає дитині пізнавати довколишній світ та стимулює розвиток мовленнєвого потенціалу [25].

Таким чином, поєднання великої та дрібної наочності створює сприятливі умови для формування мовленнєвих навичок дітей. У зв'язку з цим у процесі роботи над картиною необхідно враховувати основні принципи організації навчання зв'язного монологічного мовлення, що дозволяє ефективно інтегрувати наочність із мовленнєвою діяльністю дітей.

У процесі роботи над картиною слід враховувати такі принципи організації навчання зв'язного монологічного мовлення:

- поступове ускладнення завдань та форм роботи відповідно до вікових та мовленнєвих особливостей дітей;
- важлива роль мовленнєвого зразка педагога як орієнтиру для дітей;
- активне використання ігрових форм занять для підвищення мотивації;
- спрямованість навчання на розвиток зв'язного та граматично правильного мовлення, а також на стимулювання творчого мислення дітей [25].

Важливе місце в системі роботи з формування та розвитку зв'язного мовлення дітей відводиться навчанню складання розповідей за картиною. Основою цього виду діяльності є опосередковане сприймання довколишнього світу через художнє зображення. Картина розширює уявлення дітей про природні та соціальні явища, впливає на емоційне сприймання та стимулює інтерес до розповідання. Значення роботи з картинами для збагачення словникового запасу, формування зв'язного й граматично правильного мовлення, розвитку сприймання, уяви та логічного мислення відзначають О.Білан, А.Богуш, В. Борова, Н. Гавриш та ін.

Розповідь за картиною є складною розумовою діяльністю, що передбачає аналіз, синтез, порівняння та формування логічних висновків. Успішне опанування цією діяльністю залежить від здатності дитини правильно сприймати художнє зображення, співвідносити його з реальними об'єктами та передавати зміст у словесній формі. Під час роботи над картиною дотримуються таких принципів:

- поступове ускладнення завдань і форм роботи відповідно до вікових і мовленнєвих особливостей дітей;
- провідна роль мовленнєвого зразка педагога;
- широке використання ігрових форм роботи;
- спрямованість занять на розвиток зв'язного, граматично правильного мовлення та активізацію творчості дітей [18].

Для формування умінь описувати картини використовують спеціально дібрані серії дидактичних зображень. Відбір картин здійснюється за такими критеріями:

- зображення має бути зрозумілим і доступним для сприймання, без надмірного нагромадження деталей;
- зміст картини повинен бути цікавим, близьким до життєвого досвіду дітей, відповідати їх знанням про довкілля та сезонні явища;
- зображення персонажів має бути реалістичним [38].

Діти поступово опановують різні види розповідей:

1. Розповідь за натюрмортом – зображено неживі предмети, що вимагає узагальнення знань та розвитку зв'язного мовлення.
2. Розповідь за сюжетною картиною – передбачає опис пейзажів, природних явищ і використання образних засобів мови, таких як порівняння, епітети та синоніми.
3. Опис портрету – дозволяє навчити дітей визначати риси характеру та зовнішності людини, підбирати відповідну лексику для опису частин обличчя та внутрішнього світу персонажа.
4. Розповідь за багатофігурними картинами – допомагає складати короткі завершені оповіді за окремими фрагментами, що полегшує подальше складання зв'язного тексту за всією картиною [46].

Процес навчання передбачає два етапи: підготовчий та основний. На підготовчому етапі діти знайомляться з картиною, обговорюють зміст, визначають послідовність дій, встановлюють зв'язки між об'єктами та явищами, удосконалюють словниковий запас. Основним методом є розглядання картини у супроводі бесіди та запитань педагога. Використовуються репродуктивні та проблемні запитання для аналізу, порівняння та формування власного судження дитини.

На основному етапі діти вчаться складати власні розповіді за картиною. Основні методи включають демонстрацію зразка розповіді вихователя, навідні запитання, складання розповіді за фрагментами, колективне обговорення та

придумування назви картини. Згодом зразок педагога використовується для стимулювання творчості та самостійного мовлення дітей.

Рівень складності розповіді визначається самостійністю дитини у побудові висловлювань, варіативністю відповідей і розгорнутістю тексту. На початковому етапі допускаються короткі відповіді, а надалі діти вчаться будувати розгорнуті, логічно послідовні тексти.

Розвиток мовленнєвої компетентності дітей дошкільного віку є однією з ключових складових їхньої пізнавальної, соціальної та емоційної підготовки. В умовах сучасного освітнього процесу і ЗДО особливу увагу приділяють формуванню зв'язного мовлення, здатності дітей висловлювати власні думки, аналізувати побачене та творчо відтворювати довколишню дійсність у словесній формі [16].

Одним із ефективних засобів розвитку мовлення та навичок складання розповідей є використання картин та серій ілюстрацій. Картина виступає не лише об'єктом сприймання, а й стимулює розумову діяльність, емоційний розвиток, активізує пізнавальні процеси, сприяє розвитку уміння аналізувати та узагальнювати інформацію. Вона дозволяє поєднувати розвиток сприймання, уяви, логічного мислення та мовленнєвої активності, що робить її незамінним педагогічним інструментом у роботі з дітьми дошкільного віку.

Особливу цінність представляє використання серії сюжетних картин, які відтворюють послідовність подій та композицію літературного твору. Такий підхід сприяє формуванню у дітей здатності до аналітичного осмислення сюжету, розуміння поведінки персонажів, розвитку творчого мовлення. При цьому важливим є методично обґрунтоване поетапне навчання, яке враховує вікові особливості дітей та рівень їх мовленнєвої підготовки.

А. Богуш відзначає, що діти старшого дошкільного віку більш готові до сприймання світлотіньових малюнків, оскільки у них вже сформовані уявлення про форму та колір, а також лінійних малюнків, де доступним є сприймання як об'єму, так і ритміки ліній [5]. Діти цієї вікової категорії здатні сприймати різні види малюнків: лінійні, світлотіньові та умовні. Для

адекватного розуміння малюнка дитині необхідно допомогти встановити зв'язок між зображеними об'єктами та послідовність дій. Цей зв'язок є важливою умовою для повноцінного сприймання. Про розуміння малюнка можна говорити тоді, коли дитина, по-перше, встановлює взаємозв'язок між частинами сприйнятого цілого, а по-друге – між новим предметом і наявними знаннями [5].

У методичних рекомендаціях Н. Гавриш схарактеризовано різні типи занять із розвитку зв'язного мовлення дітей дошкільного віку через складання розповідей за змістом картин, які систематизуються за рівнем складності:

- 1) розповідь-опис предметної картини;
- 2) сюжетна розповідь за змістом картини;
- 3) порівняльний опис двох картин;
- 4) розповідь за пейзажною картиною або натюрмортом [22].

Кожен із зазначених видів занять має свої методичні особливості, однак усі вони передбачають обов'язкові структурні елементи заняття. Так, першочерговим структурним елементом заняття є організація сприймання та розглядання творів живопису дітьми. Визначальним етапом заняття виступає організація процесу сприймання та безпосереднього розглядання дітьми творів живопису. Наступним етапом є формування вмінь складати зв'язні розповіді за змістом запропонованої картини. Ефективність другої частини заняття значною мірою зумовлюється якістю реалізації першої: наскільки педагог успішно забезпечив мотивацію дітей до роботи, створив умови для цілісного сприйняття художнього образу та підготував їх до подальшої мовленнєвої діяльності [22].

Л. Калмикова відзначає важливість системної підготовки дітей до сприймання та описового аналізу картин. Ефективним прийомом учена вважає вступне слово виховательки перед демонстрацією картини чи коротка бесіда, у якій подається стисла інформація про життя та творчість художника, його жанр; актуалізуються знання дітей про світ довкілля, пори року, соціальні взаємини. Звернення до власного досвіду дітей сприяє активізації їхньої

розумової та мовленнєвої діяльності, стимулює прояв ініціативи та самостійності у висловлюванні думок [33].

Одним із ключових елементів заняття є бесіда за репродукцією картини. Після того як діти мовчки розглянуть твір, вихователька ставить запитання, які спрямовують їх на усвідомлене сприйняття зображеного. Під час цього процесу не слід поспішати з формулюванням запитань, а надати дітям час для вільного висловлення власних вражень і думок щодо побаченого [37].

Дотичність у поглядах вбачаємо у дослідженнях О. Коненко. Учена вважає, що заняття з дітьми старшого дошкільного віку доцільно починати з аналізу первинної назви картини чи пошуку більш точного і виразного варіанту її назви. Такий прийом дозволяє сформувати цілісне розуміння твору дітьми, що слугує підґрунтям для подальшого детального його розгляду. Питання щодо дій і характерів персонажів допомагають дітям виділити окремі частини репродукції та сприяють уважному сприйманню зображеного [37].

Особливу складність для дітей становлять завдання, що передбачають оцінку емоційного стану персонажів, опис їхнього настрою та особистісних рис, що зумовлено обмеженим лексичним запасом, необхідним для вербального вираження почуттів. У таких випадках ефективним стимулювальним прийомом є використання пластичних етюдів: дітям пропонують наслідувати рухи, міміку, позу героїв та спробувати «ввійти» в їхній емоційний стан, після чого висловити свої спостереження [25].

Завершальний етап заняття може бути реалізований як самостійна вправа. Дітям пропонується зосередитися на окремих об'єктах картини, вигадати уявні звуки, слова, запахи чи відчуття, пов'язані з образом, імітувати їх, а також створити діалог від імені персонажів. Виконання таких творчих завдань стимулює інтелектуальну, емоційну та мовленнєву активність дітей, підтримує позитивний емоційний настрій протягом заняття, зберігає інтерес до сприймання мистецького твору та формує бажання поділитися власними враженнями. Розвиток у дітей здатності емоційно сприймати та оцінювати основні естетичні характеристики, такі як, гармонію кольорів, композиційні

особливості сюжетних картин сприяє підвищенню рівня естетичного сприймання та збагаченню мовлення дітей.

Значно поглиблюється розуміння дітьми твору при читанні за допомогою ілюстрацій. Дослідження учених переконують, що діти краще розуміють текст, коли кожне слово пов'язане з конкретним образом предмета, його властивістю або дією. Аналогічні процеси відбуваються і під час сприймання малюнків: для повного розуміння необхідно встановити зв'язки між частинами цілого та новими об'єктами, співставити їх із наявними знаннями дитини [32, с. 66].

Отже, на основі здійсненого аналізу наукових джерел в роботі з дітьми необхідно приділяти увагу використанню засобів наочності та спеціальних прийомів організації роботи з дидактичним матеріалом. Це сприяє формуванню уявлень дітей старшого дошкільного віку про об'єкти, відтворені на сюжетних картинах, із застосуванням дидактичних посібників та інших наочних матеріалів.

Таким чином, аналіз сучасних досліджень підтверджує ефективність використання картин у розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку. Під час добору зображень для розгляду необхідно враховувати особливості сприймання, рівень розвитку уяви, концентрацію уваги та мисленнєві здібності, притаманні дітям дошкільного віку. Розповіді дітей за картинами стимулюють мовленнєву активність, сприяють розвитку пізнавальних процесів, збагачують словниковий запас. Розуміння мистецтва дітьми дошкільного віку проявляється через переживання почуття естетичної насолоди, яке виникає під час сприйняття краси довколишнього світу. Незалежно від форми мистецького об'єкта – чи це картина, літературний твір, мультфільм – дитина занурюється у сприймання, намагаючись усвідомити його сутність.

Висновки з першого розділу

Аналіз сучасних наукових досліджень свідчить про актуальність проблеми розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку та методів його формування за допомогою сюжетних картин. Учені підкреслюють, що навчання дітей розповіді за картинками є комплексним процесом, який поєднує розвиток мовленнєвих умінь, мислення, уяви, уваги та спостережливості. У літературі визначено ключові поняття, які складають методологічний апарат дослідження, зокрема: «мова», «мовлення», «зв'язне мовлення», «картина». Саме чітке розуміння означених понять дозволяє системно підходити до організації освітньої діяльності та ефективного впровадження педагогічних технологій, спрямованих на розвиток зв'язного мовлення дітей.

Дослідження учених (О. Білан, А. Богуш, Н. Водолага, Н. Гавриш, К.Крутій та ін.) підтверджують, що розвиток зв'язного мовлення пов'язаний із методично обгрунтованим добром використання картин у освітньому процесі. Діти старшого дошкільного віку потребують диференційованого підходу до сприймання образів, адже їхнє сприйняття ще не цілісне, а увага та уява розвиваються поступово. Розгляд картини дозволяє дітям концентруватися на головному, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між подіями, аналізувати поведінку персонажів та формувати власні висловлювання, що є основою розвитку зв'язного мовлення.

Особливу роль у розвитку мовлення відіграє дидактична наочність, яка поділяється на велику, дрібну (мілку) та набірну. Велика наочність представлена, зокрема, серіями сюжетних картин, розроблених А. Богуш та Н.Гавриш, що об'єднують тематично різні блоки: «Удома, разом з родиною», «Пори року», «Наші маленькі друзі». Такі серії сприяють формуванню соціальних цінностей, розвитку у дітей комунікативних навичок, збагаченню словникового запасу, дозволяють планувати власне мовлення, будувати логічні й послідовні розповіді.

Дрібна дидактична наочність, зокрема коректурні таблиці, виконує багатофункціональні завдання: допомагає унаочнити освітній процес, розвивати словниковий запас, математичні здібності, мислення, пам'ять та увагу. Використання таких засобів збагачує освітнє середовище, стимулює пізнавальну активність, сприяє розвитку мовленнєвого потенціалу дітей. Набірна наочність, дозволяє дитині активно взаємодіяти з матеріалом, проводити порівняння, класифікацію, аналізувати та узагальнювати інформацію, що є важливою складовою розвитку мовлення.

Дослідження учених підтверджують, що ефективність навчання розповіді за картинами залежить не лише від добору наочного матеріалу, а й від методики його використання. Важливим є поєднання наочності з мовленнєвою діяльністю, а також організація педагогом процесу сприймання, аналізу та обговорення картин. Усі ці елементи забезпечують формування у дітей належного рівня мовленнєвої активності, сприяють розвитку пізнавальних процесів, уяви, мислення, здатності до аналізу побаченого.

Отже, аналіз сучасних наукових досліджень дозволяє зробити висновок, що використання сюжетних картин у навчанні дітей старшого дошкільного віку є ефективним засобом розвитку зв'язного мовлення. Цей підхід формує у дітей навички аналізу та синтезу інформації, розвиває мовленнєвий потенціал, сприяє глибшому засвоєнню знань про довколишній світ, що є основою подальшого успішного оволодіння навичками мовлення та підготовки до навчання у школі.

РОЗДІЛ II.

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА МЕТОДИКА НАВЧАННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ РОЗПОВІДІ ЗА КАРТИНАМИ

2.1. Визначення рівня розвитку умінь дітей шостого року життя складати розповіді за картинами

Сучасні трансформаційні процеси в системі дошкільної освіти України зумовлюють необхідність підвищення якості мовленнєвого розвитку дітей як важливого складника їхньої загальної культури та успішної соціалізації. Формування зв'язного мовлення виступає фундаментом подальшого шкільного навчання, адже воно забезпечує розвиток мислення, уміння комунікувати, виражати власні думки, почуття та ставлення до навколишнього світу.

Ефективність формування зв'язного мовлення у дітей дошкільного віку визначається увагою педагогів та батьків до мовленнєвого розвитку дитини, створенням сприятливого освітнього середовища в закладі дошкільної освіти, моніторингом рівня сформованості мовленнєвих умінь дітей.

Задля з'ясування рівня сформованості у дітей старшого дошкільного віку уміння складати розповіді за картинами було здійснено аналіз Базового компонента дошкільної освіти [], змісту чинних програм виховання й навчання дітей, проведено педагогічні спостереження за освітнім процесом, організовано анкетування вихователів, розроблено комплекс завдань та вправ для констатувального етапу експерименту.

Дослідно-експериментальна робота реалізовувалася упродовж 2024/2025 н. р. У ній взяли участь 48 дітей старшого дошкільного віку. Дослідження проводилося на базі Одеського закладу дошкільної освіти № 48 Одеської міської ради. Учасників було поділено на експериментальну та контрольну групи, по 24 дитини у кожній групі.

Мета констатувального експерименту полягала у вивченні рівня розвитку умінь дітей шостого року життя складати розповіді за картинами.

Зокрема здійснено аналіз сучасних освітніх програм для ЗДО та Базового компонента дошкільної освіти. Дослідження включало спостереження за заняттями, анкетування вихователів ЗДО щодо використання картин у освітньому процесі та виявлення педагогічних прийомів, які стимулюють творче мислення дітей і розвиток мовлення. Особлива увага приділялася тому, як діти сприймають картину, виділяють її ключові деталі, описують кольори, форму, характерні ознаки об'єктів, передають власні враження та будують зв'язні розповіді за змістом побаченого.

У роботі з діагностики розвитку умінь дітей старшого дошкільного віку складати розповіді за картинами було враховано основні принципи, зокрема: комплексність, що включає:

- спостереження за поведінкою дітей, аналіз їхніх усних висловлювань, результати виконання завдань та педагогічні оцінки;
- системність – аналіз розвитку умінь у цілісності та взаємозв'язку, врахування вікових особливостей дітей та взаємодії мовленнєвих і творчих компетенцій;
- виявлення потенціалу – оцінювання не лише фактичних умінь дітей складати розповіді, а й прихованих можливостей, творчого мислення.

Задля реалізації завдань констатувального етапу експерименту нами було обрано низку діагностичних методик, що дозволили оцінити рівень сформованості умінь дітей старшого дошкільного віку складати розповіді за картинами під час проведення педагогічного дослідження.

Передусім доцільно звернутися до чинних програм закладів дошкільної освіти та Базового компонента дошкільної освіти [55]. В освітньому напрямі «Мовлення дитини» визначено поняття мовленнєва компетентність. Під цим феноменом розуміється здатність дитини висловлювати свої думки, почуття, враження у різних формах мовленнєвого висловлювання, використовуючи як вербальні, так і невербальні засоби мовленнєвої виразності. У Документі наголошується, що діти дошкільного віку мають уміти ефективно

спілкуватися рідною мовою, дотримуючись мовленнєвого етикету, володіти орфоепічними нормами української мови, користуватися всіма частинами мови та граматичними категоріями, ініціювати і підтримувати розмову в різних ситуаціях спілкування, відповідати на запитання співрозмовника, орієнтуватися в контексті спілкування. Не менш важливою є здатність дітей складати різні типи розповідей (описові, сюжетні, творчі), переказувати художні тексти, виявляти уміння до словесної творчості [55].

Окремо у БКДО трактується поняття комунікативна компетентність, під якою розуміють уміння дитини взаємодіяти з дорослими та однолітками у різних формах комунікативно-мовленнєвої взаємодії [58].

Таким чином, у БКДО результатом розвитку зв'язного мовлення визначається вміння дітей складати різні види розповідей: описові, сюжетні, творчі, розповіді про події з життєвого досвіду, за змістом картин, художніх творів, на запропоновану тему, за ігровими чи уявними ситуаціями, за результатами спостережень. Крім того, від дітей дошкільного віку очікується володіння пояснювальним мовленням: уміння пояснювати хід гри, правила, імпровізувати, робити узагальнення, висловлювати власні оцінні судження [55].

Наступним кроком у ході пошуково-розвідувального етапу дослідження було вивчення чинних програм, схвалених МОН України для використання в освітньому процесі з дітьми дошкільного віку. Зокрема, у процесі дослідження було здійснено аналіз розділів, що стосуються розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку. Узагальнені результати представлено у таблиці 2.1. (див. Таблицю 2.1.).

Таблиця 2.1.

**Аналіз змісту завдань чинних освітніх програм щодо
розвитку мовлення дітей**

Назва програма	Зміст завдань
«Впевнений старт» [47]	У програмі наголошується на формуванні вміння дітей будувати зв'язні монологічні висловлювання різних типів; вправляння дітей у складанні описових розповідей, сюжетних, за картинами, власним досвідом чи літературними творами. Значна увага приділяється переказу художніх творів та створенню творчих висловлювань. Передбачено використання предметних та сюжетних ілюстрацій, складання розповідей за планом виховательки. Розвиток суджень, пояснювального мовлення, уміння вибудовувати причинно-наслідкові зв'язки, запам'ятовувати і відтворювати зміст серії картинок, використовуючи художньо-образні засоби мови (епітети, порівняння, метафори)
«Дитина» [30]	У центрі програми – стимулювання бажання дітей висловлюватися за власною ініціативою. Розвиток монологічного мовлення здійснюється через переказ літературних творів (казок, оповідань), використання елементів художньої виразності, створення розповідей за ігровими ситуаціями чи з опорою на наочність. Важливим є формування словесної творчості: складання казок, продовження розпочатої вихователкою історії, розповідь за заданими словами або планом. Окремо наголошується на значенні

	пояснювального мовлення та театрального-мовленнєвої діяльності
«Українське дошкілля» [2]	Програма орієнтує педагогів на навчання дітей складати сюжетні розповіді за ілюстративним матеріалом, проводити порівняльні описи предметів, картин, іграшок. Передбачено вправлення дітей у створенні описових висловлювань за планом та на задану тему. Особливу увагу приділено розвитку критичного мислення: діти вчаться аналізувати власні висловлювання та висловлювання однолітків, оцінювати їх, висловлювати своє ставлення до почутого (побаченого)
«Я у світі» [67]	Значна увага у програмі приділяється ініціативності у спілкуванні та використанню етикетних форм мовлення. Дітей навчають ставити запитання, підтримувати бесіду, виявляти інтерес до співрозмовника. Акцентується на створенні описових і творчих висловлювань, умінні оцінювати розповіді однолітків та дорослих

Аналіз мовленнєвих розділів освітніх програм для закладів дошкільної освіти засвідчив, що у них простежується чітке окреслення завдань, спрямованих на формування в дітей умінь складати різноманітні види розповідей. Особливе місце відводиться розповідям за картинами, адже саме цей вид мовленнєвої діяльності поєднує у собі розвиток зв'язного мовлення, уяви, образного мислення та творчих здібностей дітей. Наявність означених завдань у програмах зобов'язує педагогів не лише планувати відповідні види роботи, а й добирати методи, прийоми та навчальні ситуації, які сприятимуть підвищенню зацікавленості дітей до створення висловлювань. Це вимагає організації занять із розвитку зв'язного мовлення таким чином, щоб діти

вчилися логічно й послідовно відтворювати зміст картини, висловлювати власні судження, передавати емоційне ставлення до побаченого.

Для вивчення позиції педагогів щодо використання картин у навчанні дітей старшого дошкільного віку скласти розповіді було розроблено анкету (див. Додаток А).

Результати анкетування вихователів ЗДО засвідчили, що практика використання картин у навчанні дітей старшого дошкільного віку для складання розповідей за ними є досить обмеженою. Так, на запитання анкети «Чи використовуєте Ви перегляд картин під час занять з дітьми старшого дошкільного віку?» лише 35,6 % педагогів відповіли ствердно «Так». Це свідчить про те, що більшість педагогів закладів дошкільного віку не включають картини у освітній процес.

Щодо видів картин, найбільше використовуються ілюстрації з дитячих книжок (приблизно 40 %), живописні роботи художників застосовуються рідше – 25 %; пейзажі та натюрморти використовують ще менша кількість педагогів. Аналіз засвідчує недостатню різноманітність застосовуваних образотворчих матеріалів в роботі з дітьми.

Підготовчу бесіду перед показом картини здійснює лише 28 % вихователів. Інші обмежуються демонстрацією зображення без попередньої організації сприймання, що суттєво знижує ефективність розвитку мовленнєвих умінь дітей дошкільного віку.

Методичні прийоми, що застосовуються у процесі навчання дітей скласти розповіді за картинами, також використовуються не достатньо повною мірою: близько 30 % педагогів ставлять запитання щодо деталей картини, 20 % пропонують дітям створювати власні історії на основі зображення.

Виникнення труднощів у дітей під час складання розповідей за картинами підтверджує 70 % опитаних педагогів. Вихователі відзначають, що ключовими чинниками обмеженого застосування картин в освітньому процесі

ЗДО є обмежений словниковий запас дітей та недостатній рівень сформованості в них умінь висловлювати власні думки.

Розвиток мовленнєвої компетентності дітей старшого дошкільного віку оцінюється педагогами на задовільному рівні (55 %), високий рівень розвитку відзначили 22 % вихователів, решта – на низькому рівні.

Щодо позитивних змін у мовленні та творчості дітей, приблизно 40% вихователів відзначають покращення чіткості висловлювань та активності у складанні історій, 35% – розвиток фантазії та уяви, решта зауважили мінімальні зміни. Вихователі зазначають, що під час таких занять найбільше формуються мовленнєві навички (50%), уява й творчі здібності (35%). Соціальні навички розвиваються меншою мірою (15%).

Серед пропозицій щодо покращення методики навчання складати розповіді за картинами найбільш поширеними є: збільшення кількості занять (45%), використання міждисциплінарних зв'язків (30%), індивідуальний підхід до дітей та використання дидактичних матеріалів для стимулювання мовленнєвої активності. (25%).

Що стосується емоційних реакцій дітей під час роботи з картинами, то переважно спостерігаються радість та захоплення (50%), уважність і зацікавленість (30%), труднощі або небажання працювати з деякими картинами – 20%.

Отже, результати анкетування засвідчують, що використання картин у навчанні дітей старшого дошкільного віку складати розповіді здійснюється на недостатньому рівні, що зумовлює необхідність удосконалення методичної роботи педагогів у цьому напрямі.

Наступним завданням пошуково-розвідувального етапу дослідження було проведення аналізу календарних планів роботи вихователів старших груп Одеського закладу дошкільної освіти № 48. Зазначимо, що у більшості проаналізованих планів, мовленнєві завдання формулюються загально та зосереджуються переважно на описовому компоненті: «вчити описувати картину, відповідати на запитання», «вчити складати зв'язні висловлювання

описового характеру, продумувати хід розповіді, дотримуватися структури зв'язного тексту». Означені формулювання вказують на наявність орієнтації на опанування базових навичок опису та логічного упорядкування матеріалу, проте не забезпечують повноти роботи.

Водночас у жодному зі згаданих планів не було виявлено систематичних завдань, спрямованих на розвиток творчого мовлення (імпровізація, словесна творчість), формування вмінь давати оцінні судження або організації колективної розповіді дітей. Також відсутні конкретні методичні вказівки щодо використання порівняльних описів, роботи з емоційною палітрою образів та введення художньо-виразних засобів мови (епітети, порівняння тощо).

Аналіз структури занять засвідчив, що в календарних планах роботи вихователів не прописано послідовних етапів роботи з картиною (підготовка сприймання, власне розглядання, методичні коментарі, цілеспрямована вербалізація вражень, підсумкова рефлексія). У проаналізованих планах відсутні діагностичні або критеріально визначені очікувані результати, що ускладнює оцінювання рівня досягнень дітей у процесі занять.

Організаційно-методичні недоліки, виявлені в ході аналізу, включають несистемність інтеграції картин у календарні плани (їх використання носить епізодичний характер), відсутність індивідуалізації та диференціації завдань для дітей із різним рівнем сформованості мовленнєвих умінь.

Отже, результати пошуково-розвідувального етапу дослідження засвідчують, що плани педагогів закладів дошкільної освіти переважно містять завдання описового характеру, що зумовлює необхідність удосконалення планування шляхом конкретизації мовленнєвих цілей, включення етапів підготовки до сприймання картини, розширення арсеналу методичних прийомів та інших організаційно-педагогічних заходів.

Завданням констатувального етапу дослідження було визначення критеріїв та показників, що характеризують рівень сформованості в дітей

старшого дошкільного віку умінь складати розповіді за змістом сюжетних картин.

Схарактеризуємо їх.

Когнітивно-збагачувальний критерій – рівень розуміння змісту сюжетної картини

Показники:

- уміння визначати основний сюжет зображеного;
- виділення головних персонажів та другорядних деталей картини;
- встановлення причинно-наслідкових зв'язків між подіями, зображеними на картині.

Мовленнєвий критерій – сформованість мовленнєвих умінь під час опису картини

Показники:

- побудова розповіді відповідно до структури (початок, розвиток дії, завершення);
- логічність і послідовність висловлювання за картиною;
- використання різноманітної лексики й граматичних конструкцій для опису подій і персонажів.

Творчо-комунікативний критерій – рівень творчого підходу до складання розповіді за картиною.

Показники:

- здатність придумати власне продовження або завершення сюжету;
- виявлення емоційного й оцінного ставлення до зображеного на картині;
- участь у колективному складанні розповіді за картиною, внесення оригінальних ідей.

На основі визначених критеріїв і показників було сформовано рівні розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку за змістом картин: високий, достатній та низький.

Високий рівень. Діти вміють розгорнуто розповідати про побачену картину, правильно сприймають і розуміють її зміст, встановлюють причинно-

наслідкові зв'язки між подіями або елементами на картині, дотримуються структури розповіді. Вони добирають слова та вирази відповідно до художніх образів на картині, застосовують інтонаційні засоби виразності мовлення, самостійно аналізують, оцінюють власні висловлювання та розповіді однолітків, переконливо обґрунтовують свою думку.

Достатній рівень. Діти цього рівня здатні розповідати про картину, проте потребують допомоги виховательки. Вони адекватно сприймають і розуміють зміст твору, встановлюють причинно-наслідкові зв'язки між деталями картини, дотримуватися структурних елементів розповіді. У мовленні використовують образні слова та вирази, інтонаційні засоби виразності, оцінюють власну розповідь і виступи однолітків. Розповідь дітей характеризується логічною завершеністю та послідовністю.

Низький рівень. Діти цього рівня не володіють умінням складати зв'язні розповіді за картиною. Їхній словниковий запас обмежений, вони не використовують образні слова та вирази, не встановлюють причинно-наслідкові зв'язки між елементами картини, не проявляють інтересу до її сприймання. Структурні компоненти розповіді відсутні, а сам текст зазвичай містить не більше трьох простих речень.

Для кожного критерію та відповідного показника були дібрані діагностичні завдання, які дозволили оцінити рівень сформованості умінь у дітей старшого дошкільного віку складати розповіді за картиною.

Проілюструємо прикладами виконання завдань дітьми на констатувальному етапі дослідження.

Когнітивно-збагачувальний критерій – рівень розуміння змісту картини

Показник: уміння визначати основний сюжет зображеного.

Завдання: запропонувати дитині розповісти, що зображено на картині.

Мета: виявити здатність дітей старшого дошкільного віку виділити головну подію та основну ідею зображеного на картині.

Матеріал: репродукція картини (за програмою, на вибір виховательки)

Процедура виконання: вихователька демонструє дітям картину та задає запитання: «Що ти бачиш на картині? Що відбувається?» Далі дитина формулює власний опис основної події.

Показник: виділення головних персонажів та другорядних деталей.

Завдання: запропонувати дитині назвати, хто зображений на картині, і що ще можна побачити на фоні чи навколо.

Мета: виявити уміння дітей виділяти головні та другорядні елементи зображення.

Матеріал: репродукція картини (за програмою, на вибір виховательки)

Процедура виконання: вихователька запитує дітей: «Хто головний герой картини? Що ще ти бачиш довкола?» Дитина називає персонажів і деталі.

Показник: встановлення причинно-наслідкових зв'язків між подіями

Завдання: попросити дитину пояснити причини подій, відображених на картині; висловити власні припущення щодо можливого продовження сюжету.

Мета: виявити здатність дітей логічно поєднувати події, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки.

Матеріал: картина.

Процедура виконання: вихователька ставить запитання: «Чому, на твою думку, так сталося?, Що б ти зробив на місці головного героя?», «Які події могли б відбутися після того, що зображено?», «Що на картині тебе здивувало або зацікавило?», «Як би ти назвав цю картину?», «Які деталі картини тобі здаються найважливішими?».

Результати виконання дітьми завдань на констатувальному етапі дослідження за когнітивно-збагачувальним критерієм представлено у таблиці 2.2. (див. Таблицю 2.2.)

Таблиця 2.2.

Рівні сформованості зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку у розповідях за змістом картин (когнітивно-збагачувальний критерій, %)

Групи	Рівні	Показники			X
		П 1	П 2	П 3	
ЕГ	Високий	10,5	9,8	11,2	10,5
	Достатній	27,1	25	26,3	26,1
	Низький	62,4	65,2	62,5	63,4
КГ	Високий	9,8	10,1	10,5	10,1
	Достатній	26,5	25,8	26	26,1
	Низький	63,7	64,1	63,5	63,8

Схематично отримані кількісні показники за когнітивно-збагачувальний критерій представлено на рис. 2.1.

Рис. 2.1. Рівні сформованості зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку у розповідях за змістом картин (когнітивно-збагачувальний критерій)

Аналіз результатів засвідчив, що більшість дітей як експериментальної, так і контрольної груп перебували на низькому рівні (63,4 % дітей ЕГ та 63,8 % дітей КГ). Діти не могли самостійно скласти розповідь за змістом картин, порушували структуру тексту та обмежувалися 2–3 реченнями. Не завжди виділяли головних персонажів, не встановлювали причинно-наслідкові зв'язки.

Достатній рівень спостерігався у 26,1 % дітей ЕГ та 26,1 % дітей КГ. Діти здебільшого виконували завдання щодо визначення сюжету, виділення головних і другорядних персонажів та встановлення причинно-наслідкових зв'язків, проте потребували незначної допомоги виховательки або навідних запитань. Розповіді були змістовними та логічно завершеними.

Високий рівень розвитку зафіксовано у 10,5 % дітей ЕГ та 10,1 % дітей КГ. Такі діти самостійно визначали основний сюжет, виділяли головних і другорядних персонажів та встановлювали причинно-наслідкові зв'язки між подіями, чітко дотримуючись структурних елементів розповіді і створюючи власний сюжет відповідно до змісту картин.

Мовленнєвий критерій – сформованість мовленнєвих умінь під час опису картини

Показник: побудова розповіді відповідно до структури тексту

Завдання: вихователька пропонувала дитині скласти коротку розповідь про картину, дотримуючись початку, основної частини та кінцівки.

Мета: виявити уміння дітей будувати розповідь, дотримуючись логічної послідовності та викладу матеріалу.

Матеріал: репродукція картини.

Процедура виконання: вихователька пропонувала дитині відповісти на запитання: «Розкажи, що відбувається на картині: початок події, її подальший розвиток та завершення».

Показник: логічність і послідовність висловлювання

Завдання: вихователька пропонувала дитині скласти переказ картини, дотримуючись правильної хронологічної послідовності подій.

Мета: виявити вміння дітей дотримуватися логічного ланцюжка подій.

Матеріал: картинна репродукція.

Процедура виконання: вихователька запитувала дітей за змістом картини: «Що відбулося спочатку, а що потім?» Дитина формує послідовний розповідний текст.

Показник: використання різноманітної лексики й граматичних конструкцій

Завдання: вихователька пропонувала дітям описати персонажів і події, використовуючи якомога більше прикметників, дієслів, описових слів.

Мета: виявити мовну компетентність та словниковий запас.

Матеріал: репродукція картини.

Процедура виконання: вихователька запитувала дітей: «Які слова можна використати, щоб описати героїв на картині?», «Як би ти назвав те, що відбувається на картині?», «Які дії виконують персонажі? Опиши їх словами», «Які почуття відчувають герої? Як би ти їх назвав іншими словами?».

Результати виконання дітьми завдань на констатувальному етапі дослідження за мовленнєвим критерієм представлено у таблиці 2.3.

Таблиця 2.3.

Рівні сформованості зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку у розповідях за змістом картин (мовленнєвий критерій, %)

Групи	Рівні	Показники			Х
		П 1	П 2	П 3	
ЕГ	Високий	11	10,2	11,5	10,9
	Достатній	28	26	27,2	27,1
	Низький	61	63,8	61,3	62
КГ	Високий	10	10,4	10,7	10,4
	Достатній	27	26,2	26,5	26,6
	Низький	63	63,4	62,8	63

Схематично отримані кількісні показники за когнітивно-збагачувальний критерій представлено на рис. 2.2.

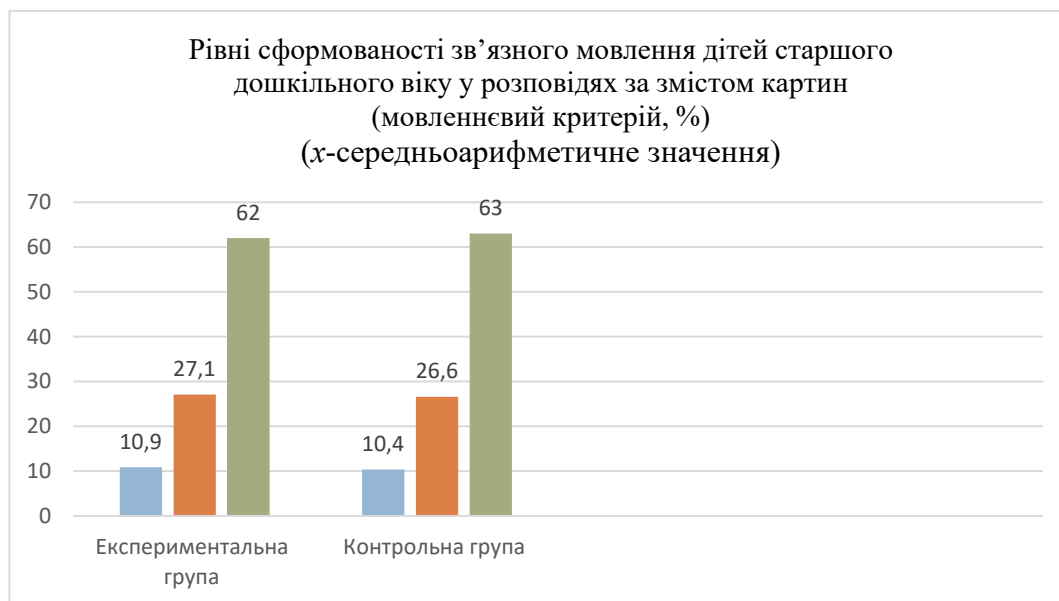

Рис. 2.2. Рівні сформованості зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку у розповідях за змістом картин (мовленнєвий критерій)

Аналіз отриманих результатів за мовленнєвим критерієм засвідчив, що більшість дітей як експериментальної, так і контрольної груп перебували на низькому рівні розвитку зв'язного мовлення (63,4 % дітей ЕГ та 63 % дітей КГ). Діти не могли самостійно скласти зв'язну розповідь за змістом картин: порушували структуру тексту (початок, розвиток дії, завершення), висловлювання були нелогічними, частково несистемними, спостерігалось обмежене використання лексики та граматичних конструкцій.

Достатній рівень розвитку спостерігався у 27,1 % дітей ЕГ та 26,6 % дітей КГ. Діти будували розповідь відповідно до структурних елементів, логічно поєднували події, частково виділяли головних персонажів та другорядні деталі, використовували більш різноманітну лексику й граматичні конструкції для опису сюжету. Проте для повного розкриття сюжету вони потребували незначної допомоги виховательки або додаткових запитань.

Високий рівень розвитку зв'язного мовлення зафіксовано у 10,9 % дітей ЕГ та 10,4 % дітей КГ. Діти високого рівня розвитку самостійно будували розповідь відповідно до структури (початок, розвиток дії, завершення), логічно й послідовно описували події та взаємодію персонажів, виділяли головних і другорядних героїв, використовували багатий словниковий запас та різноманітні граматичні конструкції для створення цілісного й змістовного тексту за картиною.

Творчо-комунікативний критерій – рівень творчого підходу до складання розповіді

Показник: здатність придумати власне продовження або завершення сюжету

Завдання: вихователька пропонувала дитині висловити власну версію подальшого розвитку подій, зображених на картині.

Мета: виявити творчий потенціал і фантазію дитини.

Матеріал: картинна репродукція.

Процедура виконання: вихователька пропонувала дитині відповісти на ряд запитань за змістом зображеного на картині «Що могло б відбутися далі на картині?», «Хто головні герої картини і що вони роблять?», «Як ти гадаєш, що вони відчувають у цей момент?», «Які деталі на картині допомагають зрозуміти, що відбувається?», «Як би ти назвав цю картину?»

Показник: виявлення емоційного й оцінного ставлення до зображеного

Завдання: вихователька пропонувала дитині розповісти, що їй сподобалося або не сподобалося на картині, і пояснити чому.

Мета: виявити уміння дітей емоційно оцінювати твір мистецтва

Матеріал: картина.

Процедура виконання: вихователька запитувала дітей: «Що тобі сподобалося на картині? Що не сподобалося?, Чому?»

Показник: участь у колективному складанні розповіді та внесення оригінальних ідей

Завдання: вихователька організовувала дітей до групового обговорення картини та складання спільної розповіді.

Мета: виявити вміння дітей слухати інших, інтегрувати ідеї однолітків та пропонувати власні.

Матеріал: репродукція картини.

Процедура виконання: вихователька пропонувала дітям по черзі додавати свої фрагменти до спільної розповіді, підкреслюючи оригінальні ідеї кожного.

Результати виконання дітьми завдань на констатувальному етапі дослідження за творчо-комунікативним критерієм представлено у таблиці 2.4. та на рис. 2.3.

Таблиця 2.4.

Рівні сформованості зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку у розповідях за змістом картин (творчо-комунікативний критерій, %)

Групи	Рівні	Показники			X
		П 1	П 2	П 3	
ЕГ	Високий	12	11,5	12,3	11,9
	Достатній	28,5	27	28	27,8
	Низький	59,5	61,5	59,7	60,3
КГ	Високий	11	10,8	11,2	11
	Достатній	27	26,5	26,8	26,8
	Низький	62	62,7	62	62,2

Схематично отримані кількісні показники за творчо-комунікативним критерієм представлено на рис. 2.3.

Рис. 2.3. Рівні сформованості зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку у розповідях за змістом картин (творчо-комунікативний критерій)

Аналіз результатів за творчо-комунікативним критерієм свідчить, що більшість дітей як експериментальної, так і контрольної груп перебували на низькому рівні розвитку (60,3 % дітей ЕГ та 62,2 % дітей КГ). Діти старшого дошкільного віку складали розповіді за картиною досить поверхнево, не виявляли власного продовження сюжету, рідко демонстрували емоційне або оцінне ставлення до подій. Участь дітей у колективному складанні історії була пасивною.

Достатній рівень розвитку зафіксовано у 27,8 % дітей ЕГ та 26,8 % дітей КГ. Діти могли продовжувати або завершувати сюжет за картиною, демонстрували елементи емоційного й оцінного ставлення до подій, активно брали участь у колективній роботі, проте потребували підтримки виховательки для більш повного розкриття ідей.

Високий рівень розвитку спостерігався у 11,9 % дітей ЕГ та 11,0 % дітей КГ. Діти високого рівня мовленнєвого розвитку самостійно придумували продовження або завершення сюжету, чітко виявляли власне емоційне та

оцінне ставлення до подій на картині, вносили оригінальні ідеї під час колективного складання розповіді.

Отже, отримані на констатувальному етапі експериментального дослідження дані засвідчили, що більшість дітей старшого дошкільного віку перебували на низькому рівні розвитку зв'язного мовлення у розповідях за картиною за усіма оцінюваними критеріями. За когнітивно-збагачувальним критерієм діти мали труднощі з визначенням основного сюжету зображеного, виділенням головних персонажів та другорядних деталей, а також із встановленням причинно-наслідкових зв'язків між подіями. За мовленнєвим критерієм спостерігалися труднощі дітей у побудові розповіді відповідно до структури (початок, розвиток дії, завершення), логічності та послідовності висловлювань, у використанні різноманітної лексики й граматичних конструкцій для опису подій і персонажів. За творчо-комунікативним критерієм спостерігалася низька активність дітей у прояві творчого підходу до складання розповіді за картиною. Діти практично не продемонстрували вміння самостійно придумувати продовження або завершення сюжету, обмежено виражали емоційне та оцінне ставлення до зображеного, участь у колективному створенні розповіді та внесенні оригінальних ідей була незначною.

Отримані дані зумовили необхідність розроблення експериментальної методики навчання дітей старшого дошкільного віку складання розповідей за картиною, що сприятиме підвищенню рівня зв'язного мовлення та розвитку когнітивних, мовленнєвих, творчо-комунікативних навичок.

2.2. Експериментальна методика навчання дітей старшого дошкільного віку розповіді за картинами

Формувальний етап експериментального дослідження навчання дітей старшого дошкільного віку складання зв'язних розповідей за картиною здійснювався на основі загально-методичних принципів, визначених ученими А.Богущ та Н. Гавриш, а саме:

- взаємозв'язку розумового та мовленнєвого розвитку дітей;
- стимулювання мовленнєвої та пізнавальної активності;
- усвідомлення дітьми мовних явищ;
- забезпечення емоційної насиченості освітнього процесу;
- навчання за зразком педагога.

У ході організації формувального етапу дослідження враховували компетентнісний та комунікативно-діяльнісний підходи, що передбачають розвиток активної мовленнєвої особистості дитини, формування мовленнєвих умінь, емоційну залученість у процес навчання. Крім того, у процесі роботи з дітьми експериментальної групи використовували спеціальні методичні принципи, як-от: навчання за зразком педагога, послідовне відпрацювання мовленнєвих умінь і навичок.

Особливу увагу у процесі формувального етапу дослідження було приділено добору мовленнєвого матеріалу, який відповідав завданням освітніх програм для дітей старшого дошкільного віку, охоплював лексичний зміст, що відображав як сформовані мовленнєві вміння, так і потенційні можливості розвитку дитини, враховував її інтереси, рівень доступності матеріалу та специфіку провідного виду діяльності. У процесі роботи враховували принципи індивідуально-зорієнтованого навчання, що забезпечувало урахування індивідуальних особливостей кожної дитини, її комунікативних потреб, залученню до створення зв'язних розповідей за картиною.

Методичним забезпеченням експериментальної методики слугував комплекс методів і прийомів навчання. Практичними методами виступили: екскурсії, спостереження, розгляд предметів і картин, читання художніх творів, дидактичні ігри, моделювання. Ефективними прийомами у роботі з дітьми виявилися демонстрація зразка розповіді вихователькою з подальшим аналізом, пояснення, оцінка мовлення дитини, репродуктивні та пошукові запитання, організація ігрових мовленнєвих ситуацій. Форми організації навчання передбачали індивідуальні, індивідуально-групові та групові заняття.

Для вихователів, залучених до експериментальної роботи, було організовано різноманітні форми підготовки, спрямовані на вдосконалення їхньої методичної компетентності щодо навчання дітей старшого дошкільного віку розповіді за картинами. Зокрема, проводилися міні-лекції, у яких розкривалися особливості мовленнєвого розвитку дітей старшого дошкільного віку та роль педагога у формуванні мовленнєвої особистості; організовували бесіди з питань впровадження методики навчання зв'язного мовлення на основі використання картин як дидактичного матеріалу; проводили заняття-практикуми, у ході яких педагоги ознайомлювалися з методами аналізу ілюстрацій, художніх та предметних зображень, їх педагогічним потенціалом для розвитку зв'язного мовлення; організовували дидактичні ігри з використанням картин, спрямовані на закріплення мовленнєвих умінь дітей, активізацію словника, розвиток здатності будувати розповідь за зображенням, формування навичок послідовного і логічного висловлювання.

Формувальний етап експериментального дослідження складався з трьох взаємопов'язаних етапів: інформаційно-мотивуючого, емоційно-діяльнісного, адаптивно-творчого.

Розглянемо зміст першого – інформаційно-мотивуючого етапу. Основною метою цього етапу було створення у дітей старшого дошкільного віку зацікавленості до творчості та розвиток умінь сприймати й інтерпретувати образи на картинах у єдності емоційного, пізнавального та творчого аспектів. У роботі з дітьми використовували наочні методи навчання, практичні прийоми роботи, що сприяли розвитку мовленнєвих умінь і когнітивних навичок дітей. Зокрема, використовували ігрові вправи, що стимулювали формування зв'язного мовлення та творчого мислення: Наприклад, гра «А ти знаєш?» – заохочувала дітей до формулювання власних припущень про події, персонажів або предмети, зображені на картині, формування простих сюжетних висловлювань. Вправа «Чарівник» – спрямована на формування уміння створювати зв'язну розповідь за картиною,

у процесі якої діти вигадували нові деталі, виявляли здатність до креативного мислення та активної мовленнєвої діяльності. Вправа «Я-художник» – спрямовувала дітей на опис власного враження від картини, виявлення емоційного та оцінного ставлення до зображеного, стимулювала розвиток виразного мовлення та використання багатой лексики.

На занятті з теми «Природа довкола нас» пропонували дітям розглянути картину художниці Т. Литвин «Сонячний гай». Вихователька ропочинала заняття із постановки запитань до дітей, стимулюючи їх висловлювати власні думки та спостереження. Наприклад: «Що ви бачите на картині?», «Які кольори домінують?», «Що, на вашу думку, відбувається на цій картині?»

Після того як діти висловили свої припущення, вихователька складала розгорнуту розповідь, яка включала назву картини, ім'я автора, короткий опис творчого життя художниці, особливості створення картини. Пояснення створювало емоційний та пізнавальний контекст для сприйняття дітьми картини.

Для активізації уваги та розвитку спостережливості вихователька використовувала прийом *mirum*-звернення (від лат. *mirum* – дивовижне, незвичне) – це риторичний прийом, який полягає у створенні ефекту здивування, емоційного захоплення чи несподіванки задля посилення впливу висловлювання на слухача. Він часто супроводжується вигуками, зверненнями, повтореннями. Вихователька пропонувала дітям знайти на картині «таємні деталі», наприклад, приховані пташки або звірят серед дерев і кущів. Діти знаходили зазначені деталі, виявляли захопливі емоції, називали кольори, форми, розмір та місце розташування на картині. Після виконання завдання відбувалося обговорення, що саме діти помітили, підкреслюючи важливість уважного спостереження та описового мовлення.

У ході заняття, вихователька пропонувала дітям пригадати власний досвід, ставлячи запитання: «Чи бували ви в лісі або в саду?», «Які звуки природи ви там чули?», «Що б ви хотіли намалювати, спостерігаючи за лісом?». Такий підхід створював ситуативний діалог, спрямовував дітей на

активне висловлення власних думок, ідей, порівняння побаченого на картині з реальним життєвим досвідом, використання багатої і різноманітної лексики для опису предметів, явищ та взаємозв'язків, формування умінь логічно та послідовно будувати зв'язну розповідь.

Для розвитку творчого, креативного мовлення вихователька пропонувала дітям старшого дошкільного віку завдання на вигадування сюжету. Наприклад, відповісти на такі запитання: «Що могло трапитися далі в цій історії?» або «Придумайте маленьку історію про одну із тваринок зображених на картині». Такі вправи дозволяли дітям проявити власну уяву, формулювати звязні висловлювання, логічно поєднувати події, емоційно оцінювати побачене, що сприяло розвитку творчого мислення, зв'язного мовлення та здатності висловлювати ідеї у словесній формі.

На другому, емоційно-діяльнісному етапі формувального експерименту у роботі з дітьми використовували словесні, наочні та практичні методи навчання, спрямовані на активізацію пізнавальної та емоційної діяльності дітей старшого дошкільного віку, розвиток їхньої мовленнєвої компетентності. Основною метою цього етапу було створення умов для занурення дітей у художній образ картини, розвиток спостережливості, формування вміння описувати деталі, виявляти взаємозв'язки та емоційний стан персонажів; стимулювання творчого мислення та побудови зв'язної розповіді.

Для реалізації означених завдань використовували такі прийоми, як:

- рольове включення, що дозволило дітям відчувати себе учасниками сюжету картини;
- полікінестетичне сприйняття інформації, яке залучало зорові, слухові та рухові канали сприйняття для кращого засвоєння матеріалу;
- емоційне віддзеркалення об'єктів на картині, спрямоване на розвиток здатності дітей відчувати емоційний стан персонажів та виражати його мовою.

Означені прийоми реалізовувалися через спеціально дібрані вправи: «Музичний сюжет» – вихователька пропонувала дітям дібрати або відтворити

звук, які могли б супроводжувати події на картині (наприклад, шум вітру, спів пташок, дзюрчання струмка). Діти описували звуки та пояснювали, як вони впливають на атмосферу сцени, що сприяло розвитку мовленнєвої активності, уваги та спостережливості. Вправа «Перевтілення в предмет» – кожна дитина обирала один предмет на картині (дерево, камінь, тваринку) і розповідала, що відчуває або як «живе» цей об'єкт. Завдання стимулювало креативність, розвиток описового мовлення, проживання емоцій. Вправа «Передбачувана подія». Вихователька пропонувала дітям уявити, що трапиться далі у сюжеті картини, і вигадати декілька варіантів розвитку подій. Діти обговорювали подані ідеї, порівнювали їх, аргументували вибір та описували дії персонажів, що формувало критичне мислення та зв'язне мовлення.

Проілюструємо прикладами дидактичні ігри, які використовували в роботі з дітьми старшого дошкільного віку.

Дидактична гра «Які кольори в картині?»

Картина: О. Шовкуненко «Букет троянд»

Мета: розвивати у дітей спостережливість та увагу до деталей; удосконалювати вміння визначати кольори на картині; формувати навички словесного опису; виховувати естетичне сприйняття мистецтва.

Обладнання: репродукція картини «Букет троянд»; конверт з кольоровими фішками (червоні, рожеві, білі, зелені, жовті); аркуші та кольорові олівці (за бажанням для творчого завдання).

Хід гри.

Ознайомлення з картиною: вихователька демонструє дітям картину і пропонує уважно розглянути букет: кольори троянд, листя, вазу. Проводить коротке обговорення:

- «Які кольори ви бачите?»
- «Який колір квітів переважає?»

Виконання завдання: кожна дитина отримує конверт із кольоровими фішками.

Завдання: за допомогою фішок визначити колірну гаму картини, виклавши фішки на аркуші або поруч із репродукцією.

Перевірка та обговорення: діти демонструють свої варіанти. Вихователька порівнює відповіді, обговорює:

- «Які кольори найбільше привертають увагу?»
- «Як кольори передають настрій картини?»

Творче завдання (за бажанням): діти обирають один із кольорів і малюють власну троянду або невеликий букет у тих же відтінках.

Після завершення діти розповідають про свій малюнок і вибір кольорів.

Дидактична гра «Мандрівка в сад»

Мета: розвивати спостережливість, творчу уяву, увагу; формувати навички опису предметів і явищ; виховувати емоційне сприйняття мистецтва та мовленнєві навички.

Матеріал: репродукція картини М. Глуценка «Квітучий сад»; картки із зображеннями окремих елементів (дерева, кущі, квіти); аркуші та кольорові олівці для малювання.

Хід гри.

Початок подорожі: Вихователька зретається до дітей зі словами: «Сьогодні ми вирушаємо в мандрівку квітучим садом. Подивіться уважно, що на ньому зображено».

Споглядання картини. Діти 1–2 хвилини розглядають картину, звертаючи увагу на деталі: кольори, квіти, дерева, кущі, фон, світло. Далі вихователька ставить запитання для фокусування уваги:

- «Які квіти ви бачите?»
- «Де ростуть дерева?»
- «Який настрій картини?»
- «Що ще цікаве ви помітили?»

Інтерактивна вправа «Знайди і покажи»: Діти отримують картки з квітами та елементами саду. Вихователька зачитує опис: «Знайдіть квітку, що

росте на куші і має рожеві пелюстки». Діти показують на картині правильний об'єкт або прикріплюють картку на інтерактивній дошці.

Гра «Склади історію саду»:

Діти по черзі розповідають, що відбувається в саду:

- «На картині я бачу...»
- «Мені здається, що тут...»
- «Ця квітка нагадує мені...»

Вихователька знайомить дітей із новими словами: пелюстки, гронка, аромат, зелень, сонячне світло, щоб розширити їхній словниковий запас.

Творче завершення: кожна дитина малює власну «квітку в саду» або «куточок саду» на аркуші паперу. Після малювання діти показують роботи і розповідають про сюжет.

Завдяки системному застосуванню ігрових методів та вправ діти старшого дошкільного віку не лише розширювали уявлення про довколишній світ і художні образи, а й активно розвивали мовленнєву компетентність, спостережливість, креативність, комунікативні навички. Така діяльність сприяла інтеграції особистого досвіду дітей у процес створення зв'язних історій за картиною та формуванню умінь описувати предмети, явища та емоційні стани, що є ключовими компонентами навчання старшого дошкільного віку розповіді за картинним матеріалом.

Третій етап формувального експерименту – адаптивно-творчий.

Метою адаптивно-творчого етапу було стимулювання практичних мовленнєвих навичок дітей старшого дошкільного віку, забезпечення поступового переходу від відтворювальної діяльності до самостійної творчої активності. Педагогічна діяльність здійснювалася із застосуванням практичних методів навчання, що сприяли формуванню зв'язного мовлення, розвитку креативного мислення та підвищенню емоційної виразності дітей.

У межах адаптивно-творчого етапу здійснювалася інтеграція різних видів мистецтва, зокрема живопису, музики, що забезпечувало цілісний вплив

на формування когнітивних і мовленнєвих компетентностей дітей старшого дошкільного віку.

Проілюструємо прикладами виконання дітьми старшого дошкільного віку завдань.

Вправа «Маленькі художники»

Обладнання: інтерактивна дошка або фліпчарт, папір, кольорові олівці, фарби, пензлі, ножиці, клей, магнітофон.

Процедура проведення: діти створюють власний твір мистецтва на тему, оголошену вихователькою, орієнтуючись на зображення картини та музичний супровід. Вихователька оголошує тему для індивідуальної творчої діяльності, наприклад: «Моя улюблена пора року». Діти рефлексують над темою, узгоджують із педагогом вибір матеріалів, послідовність виконання завдань.

Під час виконання завдання дітьми вихователька стимулює їх до висловлення власних думок, задаючи запитання: «Який настрій має твоя робота?», «Чому ти обрав саме ці кольори?», «Які персонажі чи предмети ти зобразив і чому?».

Вправа сприяла формуванню у дітей уміння планувати, описувати та аргументовано розповідати про власну творчу діяльність; розвитку послідовного і логічного мовлення, емоційної виразності.

Вправа «Цікаві історії»

Мета: розвиток творчого мислення, мовленнєвої компетентності, уміння складати зв'язні розповіді.

Матеріал: інтерактивна дошка або планшети, набори картинок з різними персонажами, предметами та пейзажами.

Хід вправи: Діти отримують набір картинок та обирають 3–5 з них для створення власної історії. Під супроводом виховательки діти складають розповідь за картинками. Вихователька ставить запитання: «З чого розпочинається твоя розповідь і чому ти обрав саме цей момент?», «Що відчувають герої?», «Яким би ти хотів зробити фінал?». Діти презентують свої історії перед групою, використовуючи картинки як ілюстрації.

Результат: розвиток логічного та послідовного мовлення, креативності, уміння виражати емоції через слова та образи.

Вправа «Музична палітра»

Мета: інтеграція музики та образотворчого мистецтва, розвиток уяви, емоційної виразності, мовленнєвих навичок дітей старшого дошкільного віку.

Матеріал: інтерактивна дошка, фарби, папір, музичний центр, музичні твори (спокійні, ритмічні, урочисті).

Хід вправи: Діти прослуховують музичний фрагмент, запропонований вихователкою, після чого створюють малюнки, що відображають їхні емоції та внутрішні образи. Під час рефлексії учасники вправи обговорюють вибрані кольори та форми, пояснюють, яким чином вони передають характер і настрій музики.

Результат: розвиток спостережливості, уяви, навичок вербалізації емоцій, інтеграція музики й мистецтва у навчання.

Вправа «Віртуальна екскурсія до музею»

Мета: формування у дітей уміння аналізувати художні твори, розвиток комунікативних та мовленнєвих навичок.

Матеріал: інтерактивна дошка або планшет, відео-екскурсії музеями, репродукції картин.

Хід вправи: діти разом з вихователкою переглядають відео або презентацію музейних експозицій. Після перегляду вихователка ставить запитання: «Що вам сподобалося найбільше?», «Які кольори або форми ви помітили?», «Як би ви розташували предмети на своїй картині?» Діти обирають картину, яка їм найбільше до вподоби та створюють власний варіант або доповнення до неї на папері, аргументуючи свій вибір.

Результат: розвиток спостережливості, аналітичних навичок, мовленнєвої компетентності, креативності, уміння обґрунтовувати власний вибір.

На формувальному етапі експерименту з дітьми старшого дошкільного віку проводилися інтерактивні та творчі вправи, спрямовані на розвиток

мовленнєвої компетентності, спостережливості та креативності. Діти розглядали картини, обговорювали кольори, форми, деталі та емоції, які вони викликають, складали власні описові висловлювання та короткі розповіді за змістом картини. У роботі з дітьми експериментальної групи здійснювалося формування вмінь спостерігати за зображенням, виокремлювати ключові деталі, відтворювати власні враження, вибудовувати логічно послідовні висловлювання, аргументовано характеризувати емоційні стани. Така діяльність сприяла збагаченню словникового запасу, розвитку мовленнєвої активності, здатності до самостійного творчого висловлювання.

2.3. Порівняльний аналіз результатів експериментального навчання дітей старшого дошкільного віку складати розповіді за картинами

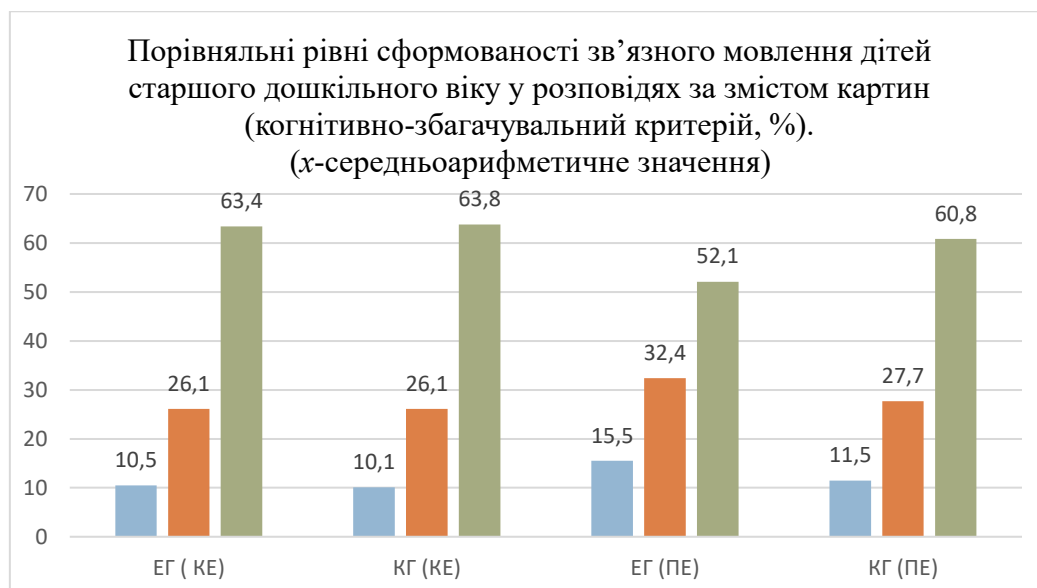
На завершальному етапі експериментального дослідження було проведено контрольний зріз результатів для визначення ефективності розробленої методики навчання дітей старшого дошкільного віку складати розповіді за змістом картин. Оцінювання досягнутих результатів здійснювалося за критеріями та показниками, які були сформульовані на констатувальному етапі дослідження. Для перевірки рівня сформованості мовленнєвих умінь дітей на прикінцевому етапі використовували ті самі завдання, що й на початковому етапі. Крім того, було проведено порівняльний аналіз кількісних і якісних показників рівнів сформованості у дітей навичок складання зв'язних розповідей за картиною.

Проаналізовані результати за визначеними критеріями та показниками дозволили оцінити ефективність застосованої методики. Порівняльні рівні сформованості зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку за змістом картин на когнітивно-збагачувальному етапі дослідження представлені в таблиці 2.5 та діаграмі 2.4.

Таблиця 2.5.

**Порівняльні рівні сформованості зв'язного мовлення дітей
старшого дошкільного віку за змістом картин
(когнітивно-збагачувальний критерій, %)**

Групи	Рівні	Порівняльні показники						X	
		П 1		П 2		П 3			
		ПЕ	КЕ	ПЕ	КЕ	ПЕ	КЕ	ПЕ	КЕ
ЕГ	Високий	10,5	15,2	9,8	14,8	11,2	16,5	10,5	15,5
	Достатній	27,1	32,5	25	31,6	26,3	33,1	26,1	32,4
	Низький	62,4	52,3	65,2	53,6	62,5	50,4	63,4	52,1
КГ	Високий	9,8	11,2	10,1	11,5	10,5	11,8	10,1	11,5
	Достатній	26,5	27,9	25,8	27,2	26	28,1	26,1	27,7
	Низький	63,7	60,9	64,1	61,3	63,5	60,1	63,8	60,8

**Рис. 2.4. Порівняльні рівні сформованості зв'язного мовлення дітей
старшого дошкільного віку за змістом картин
(когнітивно-збагачувальний критерій, %)**

Аналіз результатів засвідчує, що у дітей експериментальної групи відбулися суттєві зміни, тоді як у дітей контрольної групи – зміни були незначними.

Наведені у Таблиці 2.5 та рис. 2.4. кількісні дані засвідчують, що високий рівень досягли 15,5 % дітей ЕГ (було 10,5%), та 11,5 % дітей КГ (було 10,1%). Діти високого рівня експериментальної групи демонстрували вміння чітко та логічно складати розповідь за сюжетними картинками. Вони самостійно визначали сюжет, виділяли головних і другорядних персонажів, встановлювали причинно-наслідкові зв'язки між подіями, дотримувалися структурних елементів розповіді, створювати власний сюжет на основі змісту картини.

Достатній рівень виявили 32,4 % дітей ЕГ (було 26,1%) та 27,7 % дітей КГ (було 26,1%). Діти переважно самостійно виконували завдання щодо визначення сюжету, виділення головних та другорядних персонажів, встановлення причинно-наслідкових зв'язків, проте потребували незначної допомоги виховательки або навідних запитань. Розповіді були змістовними та логічно завершеними.

Низький рівень зафіксовано у 52,1 % дітей ЕГ (було 63,4%) та 60,8 % дітей КГ (було 63,8%). Зменшення кількості дітей із низьким рівнем сформованості зв'язного мовлення за змістом картин в ЕГ свідчить про ефективність застосованої методики навчання.

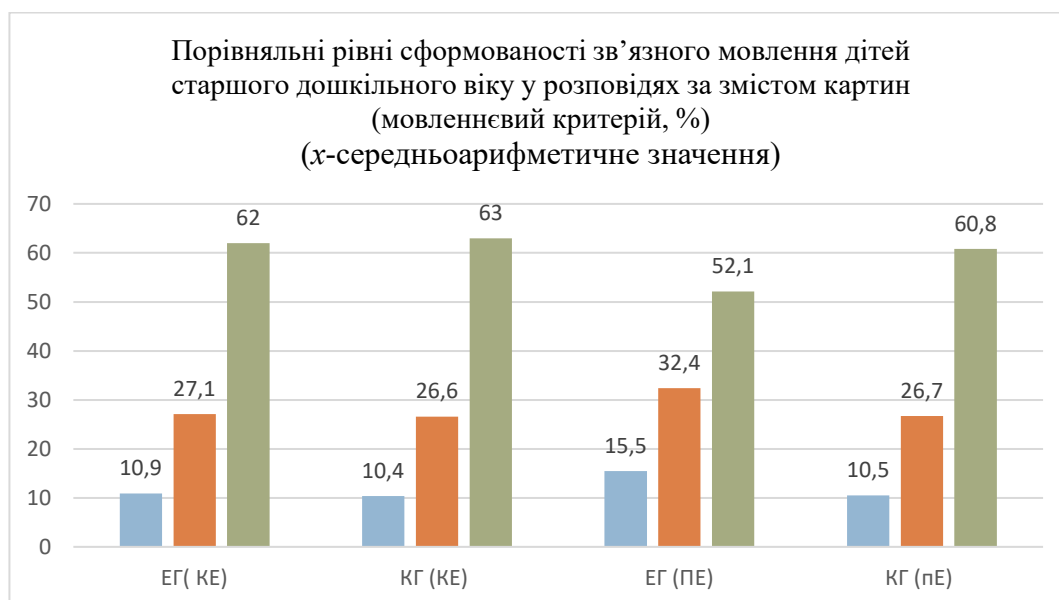
Порівняльні рівні сформованості зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку за змістом картин за мовленнєвим критерієм представлено у таблиці 2.6 та рис. 2.5.

Таблиця 2.6.

**Порівняльні рівні сформованості зв'язного мовлення дітей
старшого дошкільного віку за змістом картин
(мовленнєвий критерій, %)**

Групи	Рівні	Порівняльні показники						X	
		П 1		П 2		П 3			
		КЕ	ПЕ	КЕ	ПЕ	КЕ	ПЕ	КЕ	ПЕ
ЕГ	Високий	11	14, 4	10,2	15,2	11,5	15,0	10,9	15,5
	Достатній	28	32,0	26	31,6	27,2	33,1	27,1	32,4
	Низький	61	52,5	63,8	53,6	61,3	50,4	62	52,1
КГ	Високий	10	10,4	10,4	10,4	10,7	10,6	10,4	10,5
	Достатній	27	26,2	26,2	26,6	26,5	26,8	26,6	26,7
	Низький	63	63,4	63,4	63,0	62,8	60,1	63	60,8

Схематично порівняльні рівні сформованості зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку у розповідях за змістом картин за творчо-комунікативним критерієм представлено на рис. 2.5.

**Рис. 2.5. Порівняльні рівні сформованості зв'язного мовлення дітей
старшого дошкільного віку у розповідях за змістом картин
(мовленнєвий критерій)**

Наведені у таблиці 2.6. та рис. 2.5. кількісні дані свідчать, що високого рівня мовленнєвого розвитку після проведення експериментальної методики досягли 15,5 % дітей ЕГ (було 10,9 %), тоді як у КГ цей показник становив лише 10,5 % (було 10,4 %). Діти експериментальної групи з високим рівнем демонстрували здатність чітко й послідовно будувати висловлювання, логічно складати розповіді за сюжетними картинками, самостійно визначати тему та сюжет, виділяти головних і другорядних героїв, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між подіями. Вони впевнено дотримувалися структурних елементів розповіді та проявляли творчість у створенні власного сюжету.

Достатній рівень мовленнєвого розвитку виявили 32,4 % дітей ЕГ (було 27,1 %) та 26,7 % дітей КГ (було 26,6 %). Для дітей цієї категорії характерним було уміння переважно самостійно визначати сюжет і героїв, установлювати прості причинно-наслідкові зв'язки, проте у складних ситуаціях вони потребували підказок або навідних запитань з боку виховательки. Їхні розповіді були загалом змістовними та логічно завершеними, хоча іноді спостерігалася потреба у допомозі для чіткого завершення думки.

Низький рівень зафіксовано у 52,1 % дітей ЕГ (було 62,0 %) та 60,8 % дітей КГ (було 63,0 %). Зменшення частки дітей з низьким рівнем у експериментальній групі свідчить про позитивний вплив використаної методики, яка сприяла розвитку мовленнєвої активності, розширенню словникового запасу та формуванню вмінь зв'язного висловлювання. Це підтверджує ефективність експериментальної роботи, адже у контрольній групі динаміка змін була незначною.

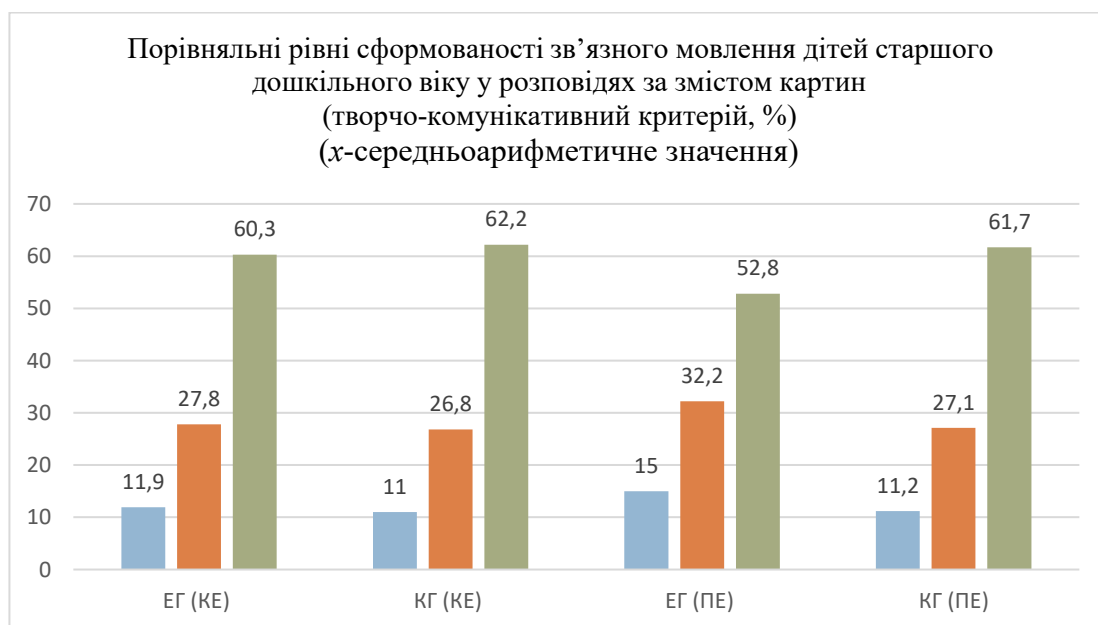
Результати виконання дітьми завдань контрольного дослідження за творчо-комунікативним критерієм представлено у таблиці 2.7. та на рис. 2.6. (див. Таблицю 2.7.).

Таблиця 2.7.

**Порівняльні рівні сформованості зв'язного мовлення дітей
старшого дошкільного віку за змістом картин
(творчо-комунікативний критерій, %)**

Групи	Рівні	Порівняльні показники						X	
		П 1		П 2		П 3			
		КЕ	ПЕ	КЕ	ПЕ	КЕ	ПЕ	КЕ	ПЕ
ЕГ	Високий	12	14,2	11,5	14,8	12,3	15,5	11,9	15,0
	Достатній	28,5	32,0	27	31,5	28	32,8	27,8	32,2
	Низький	59,5	53,8	61,5	54,0	59,7	51,7	60,3	52,8
КГ	Високий	11	11,2	10,8	11,3	11,2	11,4	11	11,2
	Достатній	27	27,2	26,5	26,9	26,8	27,0	26,8	27,1
	Низький	62	61,6	62,7	61,8	62	61,6	62,2	61,7

Схематично порівняльні рівні сформованості зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку у розповідях за змістом картин за творчо-комунікативним критерієм представлено на рис. 2.6.

**Рис. 2.6. Порівняльні рівні сформованості зв'язного мовлення дітей
старшого дошкільного віку у розповідях за змістом картин
(творчо-комунікативний критерій)**

Порівняльний аналіз результатів за творчо-комунікативним критерієм засвідчує, що впровадження розробленої методики в експериментальній групі зумовило істотні позитивні зміни у мовленнєвому розвитку дітей, тоді як у контрольній групі простежується лише незначні зміни показників, які не впливають на загальний рівень сформованості творчо-комунікативних умінь.

Так, високого рівня сформованості мовленнєвих умінь після експерименту досягли 15 % дітей експериментальної групи, що на 3,1 % більше, ніж на початковому етапі (11,9 %). У контрольній групі цей показник зріс несуттєво – з 11 % до 11,2 %, що свідчить про відсутність якісних змін без цілеспрямованого педагогічного впливу. Діти експериментальної групи з високим рівнем демонстрували здатність до самостійного й послідовного викладу думок, дотримання логічності та структурної завершеності висловлювань, уміння встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, використовувати різноманітні мовленнєві засоби для розкриття сюжетного змісту картини.

Достатній рівень виявили 32,2 % дітей експериментальної групи (було 27,8 %). У контрольній групі кількість дітей із цим рівнем зросла несуттєво — з 26,8 % до 27,1 %. Діти визначали сюжет, виділяли головних і другорядних персонажів, дотримувалися логічної послідовності під час складання розповідей, однак потребували підтримки виховательки у вигляді навідних запитань.

Низький рівень мовленнєвого розвитку зафіксовано у 52,8 % дітей експериментальної групи проти 60,3 % на констатувальному етапі. У контрольній групі даний показник зменшився несуттєво — з 62,2 % до 61,7 %. Це свідчить про те, що більшість дітей експериментальної групи, які на початку мали труднощі у формуванні зв'язного мовлення, змогли піднятися на вищий рівень завдяки цілеспрямованій методичній роботі.

Отже, отримані на контрольному етапі експериментального дослідження дані підтвердили ефективність упровадженої методики навчання дітей старшого дошкільного віку складанню розповідей за картиною. За всіма

оцінюваними критеріями в експериментальній групі зафіксовано позитивну динаміку, що проявилася у зростанні кількості дітей з високим і достатнім рівнями та відповідному зменшенні частки дітей із низькими показниками.

Висновки з другого розділу

Другий розділ дослідження присвячений експериментальній методиці навчання дітей старшого дошкільного віку складанню розповідей за змістом картин, впровадження експериментальної методики та порівняльний аналіз результатів дослідження.

На пошуково-розвідувальному етапі було проведено анкетування вихователів ЗДО; здійснено аналіз календарних планів роботи. Результати анкетування засвідчили, що використання картин у навчанні дітей старшого дошкільного віку складання розповідей є обмеженим: лише 35,6 % педагогів відповіли ствердно на запитання щодо перегляду картин під час занять. Найчастіше застосовуються ілюстрації з дитячих книжок (приблизно 40 %), живописні роботи – 25 %, пейзажі та натюрморти (12%) опитаних. Підготовчу бесіду перед показом картини здійснюють лише 28 % вихователів, методичні прийоми застосовуються частково: близько 30 % педагогів ставлять запитання щодо деталей зображення, 20 % пропонують дітям створювати власні історії на основі картини. 70 % опитаних вихователів зазначають наявність труднощів у дітей під час складання розповідей, головними причинами яких є обмежений словниковий запас та недостатній рівень сформованості мовленнєвих умінь.

Аналіз календарних планів засвідчив, що завдання переважно носили описовий характер: «вчити описувати картину», «складати зв'язні висловлювання». У планах не було систематичних завдань для розвитку творчого мовлення, оцінних суджень, організації колективної розповіді. Відсутні конкретні методичні вказівки щодо використання художньо-виразних засобів мови (епітети, порівняння), порівняльних описів, етапів підготовки до сприймання картини та підсумкової рефлексії.

Констатувальний етап дослідження засвідчив, що більшість дітей старшого дошкільного віку перебували на низькому рівні розвитку зв'язного мовлення. За когнітивно-збагачувальним критерієм спостерігалися труднощі з визначенням сюжету картини, головних та другорядних персонажів, встановленням причинно-наслідкових зв'язків. За мовленнєвим критерієм діти мали труднощі у структуризації розповіді, логічності та послідовності висловлювань, використанні різноманітної лексики та граматичних конструкцій. За творчо-комунікативним критерієм відзначалася низька активність дітей у прояві творчого підходу до складання історій, обмежена самостійність у створенні сюжету, не достатньо сформовано емоційне та оцінне ставлення до зображеного.

Впровадження експериментальної методики навчання складанню розповідей за картинками у експериментальній групі сприяло позитивним змінам. За всіма визначеними нами критеріями простежується зростання кількості дітей із високим та достатнім рівнями сформованості мовленнєвих умінь. У контрольній групі зміни були незначними, що підтверджує ефективність запропонованої методики навчання дітей старшого дошкільного віку розповіді за картинками.

ВИСНОВКИ

Аналіз сучасних наукових досліджень засвідчив, що проблема розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку є однією з найбільш актуальних у теорії та практиці дошкільної освіти. Вчені трактують мовлення як важливий показник інтелектуального та творчого розвитку дитини, як засіб соціалізації та підготовки до подальшого навчання у школі. У працях А.Богущ, Н. Гавриш, О. Білан, К. Крутій, Н. Орланової доведено, що використання картин виступає дієвим засобом розвитку мовлення, оскільки поєднує пізнавальну, емоційну та мовленнєву діяльність дітей. Залучення дітей старшого дошкільного віку до складання розповідей за картинами не лише сприяє розвитку уваги, мислення й уяви, а й формує вміння виділяти головне, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки та виражати власні емоційно-оцінні судження.

На пошуково-розвідувальному етапі дослідження було проведено анкетування вихователів закладів дошкільної освіти та здійснено аналіз календарних планів роботи. Результати анкетування засвідчили, що використання картин у навчанні дітей старшого дошкільного віку складанню розповідей є обмеженим та епізодичним. Аналіз календарних планів виявив, що завдання переважно мали описовий характер («вчити описувати картину», «складати зв'язні висловлювання»), при цьому відсутні систематичні завдання, спрямовані на розвиток творчого мовлення, формування оцінних суджень та організацію колективної розповіді.

Отримані результати на констатувальному етапі дослідження виявили низький рівень сформованості зв'язного мовлення у більшості дітей старшого дошкільного віку. За когнітивно-збагачувальним критерієм у дітей спостерігалися труднощі з визначенням сюжету картини, виокремленням головних та другорядних персонажів, встановленням причинно-наслідкових зв'язків. За мовленнєвим критерієм простежувалися труднощі у структуризації розповіді, недотримання логічності та послідовності висловлювань, обмежене використання різноманітної лексики та граматичних

конструкцій. За творчо-комунікативним критерієм відзначалася низька активність дітей у виявленні творчої ініціативи, обмежена самостійність у створенні сюжетних ліній, недостатня сформованість емоційного та оцінного ставлення до зображеного.

Впровадження експериментальної методики навчання складанню розповідей за картинами в експериментальній групі зумовило позитивну динаміку розвитку. За всіма визначеними критеріями було зафіксовано зростання кількості дітей із високим та достатнім рівнями сформованості мовленнєвих умінь, водночас кількість дітей із низьким рівнем істотно зменшилася. У контрольній групі подібні зміни були незначними, що підтверджує результативність запропонованої методики.

Отже, результати контрольного етапу дослідження переконливо доводять ефективність впровадження експериментальної методики, яка забезпечує систематичне та цілеспрямоване формування зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабич Н. Д. Основи культури мовлення. Львів : Світ, 1990. 232 с.
2. Білан О. І. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля». За заг. ред. О. В. Низковської. ТОВ «Мандрівець», 2021. 256 с.
3. Білан О.І. Розповідання за ілюстраціями в дошкільних навчальних закладах : метод. посіб. Львів : Аверс, 2003. 80 с.
4. Богуш А. М. Витоки мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку. Київ: УЗМН, 2010. 327 с.
5. Богуш А. М. Компетентнісний підхід до мовленнєвого розвитку дошкільників. *Педагогічна і психологічна науки в Україні*. Том 2: Дидактика, методика, інформаційні технології. Київ : Педагогічна думка, 2007. С. 155– 170
6. Богуш А. М. Мовленнєвий компонент дошкільної освіти. Харків : Вид-во «Ранок», 2011. 176 с.
7. Богуш А. М., Березовська Л. І. Творче самовираження дошкільників у художньо-мовленнєвій діяльності: монографія. Одеса: МП Черкасов, 2008. 203 с.
8. Богуш А. М., Гавриш Н. В. Вчимося розповідати. Складання розповідей за серіями сюжетних картин на основі літературних творів. Навч.-метод. посіб. Київ. МЦФР -Україна, 2013
9. Богуш А. М., Гавриш Н. В. Запрошуємо до розмови. Розповідання за сюжетними картинками : навч.-метод. комплект для дітей старш. дошк. віку : метод. посіб. та 16 картин, 2-ге вид. Київ : Генеза, 2014. 48 с.
10. Богуш А. М., Гавриш Н. В. Розвиток мовлення дітей п'ятого року життя. Київ : Генеза, 2017. 184 с.
11. Богуш А. М., Гавриш Н. В. Розвиток мовлення дітей старшого дошкільного віку: навчально-методичний комплекс: посібник та предметні картинки. 2-ге вид. Київ : Генеза, 2014. 160 с.
12. Богуш А. М., Гавриш Н. В., Котик Т.М. Методика організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей у ДНЗ. Київ : Слово, 2006.

13. Богуш А. М., Монке О.С., Формування оцінно-етичних суджень у дітей старшого дошкільного віку. Одеса: ПНЦ АПН України, 2002. 239 с.
14. Богуш А., Маліновська Н. Методика розвитку мовлення і навчання рідної мови дітей раннього і дошкільного віку: підручник. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2022, 327 с.
15. Богуш А.М. Компетентнісний підхід до мовленнєвого розвитку дошкільників. *Педагогічна і психологічна науки в Україні*. Том 2.
16. Богуш А.М. Мовленнєвий компонент дошкільної освіти. Харків : Ранок, 2011, 176 с.
17. Богуш А.М., Гавриш Н.В. Дошкільна лінгводидактика: теорія і методика навчання дітей рідної мови в дошкільних навчальних закладах: підручник. Київ : Видавничий дім «Слово», 2015, 704 с.
18. Варзацька Л. О. Рідна мова й мовлення. Розвивальне навчання : монографія. Кам'янець-Подільський : Абетка, 2004. 310 с.
19. Вашуленко М. С. Методика навчання української мови в початковій школі. Видавництво: Літера лтд. Київ 2011, 364 с.
20. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2007. 1736 с.
21. Гавриш Н. В. Розвиток мовленнєвої творчості в дошкільному віці. Донецьк.: ТОВ «Лебідь», 2001. 218 с.
22. Гавриш Н. В. Сучасне заняття в дошкільному закладі. Луганськ: Алма-Матер, 2007.
23. Гавриш Н. Розвиток зв'язного мовлення дошкільнят : навч.- метод. посіб. Київ : Шкільний світ, 2016. 120 с.
24. Гавриш Н.В. Навчання розповіді за картиною. *Дошкільне виховання*. 2013, №1, с. 7.
25. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 375 с.

26. Горбунова Н.В., Калімуллина О.А. Портрет дошкільника: ретроспектива, тенденції. *Проблеми сучасної педагогічної освіти*. 2019, №63-URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/portret-doshkolnika-retrospektiva-tendentsii>
27. Гречишкіна І. А. Особливості розвитку мовлення у дітей молодшого дошкільного віку. *Вісник Луган. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка: Педагогічні науки*. 2017. № 4 (309). Ч. IV. С. 18–25
28. Державний стандарт дошкільної освіти: особливості впровадження / Упоряд. : О. Г. Косенчук, І. М. Новик, О. А. Венгловська, Л. В. Куземко. Харків : Вид-во «Ранок», 2021. 240 с.
29. Дитина : освітня програма для дітей від 2 до 7 років відповідно до Базового компонента дошкільної освіти. Наук. кер. проєкту : В. О. Огнев'юк. Київ, ун-т ім. Б. Грінченка. 2020. 440 с.
30. Дуткевич Т.В. Дитяча психологія: навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2012, 424 с.
31. Зданевич Л.В., Погрібняк Н.В. Розвиток зв'язного мовлення дітей дошкільного віку засобами творів живопису. Запоріжжя : ЛПІС ЛТД, 2009.
32. Калмикова Л. Розвиток описового мовлення. Психолінгвістичний аналіз / Л. Калмикова. *Дошкільне виховання*. 2003, №4, с. 19.
33. Калуська Л. В. Комплексна програма розвитку, навчання та виховання дітей дошкільного віку «Соняшник». Вид. 3-тє, доп. Тернопіль : Мандрівенць, 2023. 210 с.
34. Коменський Я. А. Вибрані педагогічні твори : у 3 т. Київ : Радянська школа, 1940. 248 с.
35. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи. Київ : «К.І.С.», 2004. 112 с.
36. Коненко О. На заняттях у грі та праці формування у старших дошкільників пояснювального зв'язного мовлення. *Дошкільне виховання*. 2017, №10, с. 7.
37. Котик Т. М. Методика навчання дітей української мови в дошкільному закладі. Київ : Вища школа, 1994. 157 с.

38. Крутий К. Л. Зданевич Л. В. Сторітеллінг : мистецтво розповідання, або Як зацікавити й мотивувати дітей. *Дошкільне виховання*. 2017. № 7. С. 2-6.
39. Крутий К.Л., Кулинич О.П., Погрібняк Н.В. Конспекти занять із художньо-мовленнєвої діяльності дітей старшого дошкільного віку. Запоріжжя : ЛПКС ЛТД, 2009.
40. Лохвицька Л. В. Теоретичні основи формування пізнавальних інтересів у дітей дошкільного віку. *Проблеми педагогічних технологій*: зб. наук. пр. Волинського державного педагогічного університету ім. Л.Українки. Луцьк: Волинський Академічний Дім, 2009. (Вип. 2) С. 19-25.
41. Луцан Н. І. Мовленнєва ситуація як засіб розвитку зв'язного мовлення дошкільників. *Наука і освіта*. 2012. № 3-4. С. 86-89.
42. Луцан Н. І. Розвиток зв'язного мовлення дошкільників в мовленнєво-ігровій діяльності : лінгводидактичний аспект. *Наука і освіта*. 2014. № 10. С. 119 – 122.
43. Луценко І. Дитина і дорослий : вчимося спілкуватися: готуємось до мовленнєвого спілкування з дошкільниками: навч. вид. Київ, Світич, 2008. 202 с.
44. Мельничайко В.Я. Удосконалення змісту і методів навчання рідної мови. Київ: Рад. школа, 1982. 216 с.
45. Омеляненко А. В. Психологічні основи навчання старших дошкільників складання розповіді-роздуму. *Вісник. Збірник наукових статей Київського міжнародного університету*. Серія: Психологічні науки. Випуск 7. Київ: КиМУ, 2005. С.83-92.
46. Освітня програма «Впевнений старт» для дітей старшого дошкільного віку / За заг. наук. ред. Т. О. Піроженко. Київ : Українська академія дитинства, 2017. 80 с.
47. Павелків Р.В., Ципигаїло О.П. Дитяча психологія. Київ : Академвидав, 2008, 431 с.
48. Паласевич І. Розвиток зв'язного мовлення старших дошкільників засобом сюжетних картин. *Молодь і ринок*. 2019, №3 (170), с. 60–65.

49. Пасічник А. Мовленнєві заняття в системі сучасної дошкільної освіти. *Вихователь методист дошкільного закладу*. 2009, №2, с. 53–58.

50. Педагогічна спадщина Софії Русової в контексті сучасності : Матеріали Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф., 24–26 берез. 2016 р. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2016. 150 с.

51. Піроженко Т. О. Мовлення дитини : психологія мовленнєвих досягнень дитини : навч. посіб. Київ : Главник, 2005 112 с.

52. Постоян Т. Г. Розвиток зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку в процесі продуктивно-творчої діяльності: автореф. дис.... канд.пед. наук: 13.00.02. Одеса, 1998. 18 с.

53. Про затвердження Базового компонента дошкільної освіти в Україні. Наказ МОН від 12.01.2021 року № 33.
URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-v-ukrayini>

54. Світ дитинства. Комплексна освітня програма для дошкільних навчальних закладів. / Наук. к-ник А. М. Богущ; за заг. ред. Л. В. Батліної. Тернопіль : Мандрівець, 2015.

55. Синиця І. О. Психологія усного мовлення. Київ: Радянська школа, 1974. 150 с. с. 5.

56. Сіранчук Н.М. Моделі породження мовленнєвого висловлювання (тексту) та їхній лексичний аспект. Науковий вісник південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського. Одеса, 2015. Вип.1. С.60-69.

57. Словник-довідник з української лінгводидактики : навч. посіб. / за ред. М. І. Пентилюк. Київ : Ленвіт, 2015. 320 с.

58. Суржанська В. А. Творчі завдання у навчально-виховній роботі з дітьми старшого дошкільного віку. *Засоби навчальної та науково-дослідної роботи*: Збірник наукових праць / За заг. ред. проф. В. І. Євдокимова та проф. О.М. Микитюка. Харків: ХДПУ, 2001. Вип. 16. С. 251-262.

59. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : в 5 т. Т. 2. Київ : Рад. школа,

1979. 725 с.

60. Сучасний тлумачний словник української мови: 50000 слів / за заг. ред. В. В. Дубичінського. Харків : Школа, 2006. 832 с.

61. Тищенко В. В. Як навчити дитину правильно розмовляти: від народження до 5 років. Поради батькам / В. В. Тищенко, Ю. В. Рібцун. Київ. : Літера ЛТД, 2009. 128 с.

62. Тлумачний словник української мови: Близько 7000слів/ за ред. Д. Г. Гринчишина. 3-тє вид., перероб. і доп. Київ : Освіта, 1999. 302 с

63. Ушинський К. Д. Вибрані педагогічні твори : у 2 т. Київ : Радянська школа, 1983. Т. 1. : Теоретичні проблеми педагогіки. 488 с.

64. Шкаріна Л. Шлях до мистецтва: ознайомлення дітей з творами живопису. Київ, 2004. 146 с.

65. Я у світі : програма розвитку дитини від народження до шести років. наук. кер. О. Л. Кононко. Київ : ТОВ «МЦФЕР-Україна», 2019. 488 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Анкета для вихователів ЗДО щодо використання картин у навчанні дітей старшого дошкільного віку для складання розповідей

Інструкція: *Будь ласка, відповідайте на запитання максимально точно, відображаючи власний педагогічний досвід. Ваша відповідь допоможе оцінити сучасну практику використання картин у розвитку зв'язного мовлення дітей.*

1. Чи використовуєте Ви перегляд картин під час занять з дітьми старшого дошкільного віку?

- ☐ Так
- ☐ Ні

2. Які види картин Ви використовуєте? (можна обрати кілька варіантів)

- ☐ Ілюстрації з дитячих книжок
- ☐ Живописні роботи художників
- ☐ Пейзажі
- ☐ Натюрморти
- ☐ Інші (вказіть) _____

3. Чи проводите Ви підготовчу бесіду перед показом картини?

- ☐ Так, завжди
- ☐ Іноді
- ☐ Ніколи

4. Які методичні прийоми Ви застосовуєте під час занять? (можна обрати кілька варіантів)

- ☐ Ставлю запитання щодо деталей картини
- ☐ Пропоную дітям створювати власні історії на основі картини
- ☐ Інше (вказіть) _____

5. Чи виникають у дітей труднощі під час складання розповідей за картинами?

- ☐ Так
- ☐ Ні

6. Які основні причини труднощів, на Ваш погляд? (відкрите питання)

7. Як Ви оцінюєте рівень розвитку мовленнєвої компетентності дітей старшого дошкільного віку?

- ☐ Високий
- ☐ Задовільний
- ☐ Низький

8. Які позитивні зміни Ви спостерігаєте у дітей під час роботи з картинами? (можна обрати кілька варіантів)

- ☐ Покращення чіткості висловлювань
- ☐ Активність у складанні історій
- ☐ Розвиток фантазії та уяви
- ☐ Інші (вказіть) _____

9. Які навички переважно формуються у дітей під час таких занять?

- ☐ Мовленнєві навички
- ☐ Уява та творчі здібності
- ☐ Соціальні навички
- ☐ Інші (вказіть) _____

10. Що, на Вашу думку, могло б підвищити ефективність занять зі складання розповідей за картинами? (можна обрати кілька варіантів)

- ☐ Збільшення кількості занять
- ☐ Використання міждисциплінарних зв'язків
- ☐ Індивідуальний підхід до дітей
- ☐ Використання дидактичних матеріалів для стимулювання мовленнєвої активності
- ☐ Інше (вказіть) _____

11. Які емоції найчастіше спостерігаєте у дітей під час роботи з картинами? (можна обрати кілька варіантів)

- ☐ Радість та захоплення
- ☐ Увага та зацікавленість
- ☐ Труднощі або небажання працювати
- ☐ Інші (вказіть) _____

Додаток Б

Складання описової розповіді за сюжетною картиною

Мета: продовжувати вчити дітей складати невелику описову розповідь за сюжетною картиною з допомогою та за зразком виховательки; формувати у дітей навички зв'язного мовлення; продовжувати вчити уважно розглядати картину; спонукати дітей до відповідей на запитання повними реченнями, узгоджуючи слова у роді, числі та відмінку; розвивати вміння добирати слова близькі за звучанням; виховувати спостережливість.

Хід заняття

1. Психогімнастика «Привітання».

День-день, добрий день,
 Добрий день усім.
 Ми бажаєм щастя
 І здоров'я всім.
 А щоб щастя ось таке,
 А здоров'я ось яке.

2. Вступна бесіда.

- Діти, за що ви любите зиму? *(Відповіді дітей.)*

Дидактична гра «Добав слівце».

- Зараз я буду розпочинати вірш про зиму, а ви – закінчувати його.

Летять, летять сніжинки,

Вкривають тин і сад.

Це явище природи

Назвали ... *(снігопад).*

Цілу ніч мели сніги.

Вийшли вранці ... *(дотлахи).*

Ми самі собі на втіху

Бабу зліпимо ... *(велику).*

Моркву-носик, і до вух

Із відерця ... *(капельюх).*

У дворі немов жива,
Стоїть баба ... (снігова).
А тепер всі будем гратись,
На подвір'ї ... (розважатись).

— Всі діти люблять зиму та зимові розваги. Я пропоную розглянути картину «В зимовому саду».

3. Розгляд картини.

Мовчазне сприймання картини. Вільне висловлювання думок дітей.

4. Бесіда за змістом картини.

- Що хотів показати художник у своїй картині?
- Де зібралися діти?
- Я вважаю, що сніг тільки-но розпочався, а як думаєте ви?
- З чого це видно?
- Де і скільки лежить снігу?
- Як можна сказати, який іде сніг?
- Як ви думаєте, чи є великий мороз в той час, коли діти ліплять сніговита?
- Як називається стан погоди, коли сніг ліпиться? (Відлига).

- Розкажіть, що саме роблять діти, щоб сніговик вийшов таким гарним?
- Який настрій у дітей?
- Про що можуть розмовляти діти, під час роботи?

5. Фізкультхвилинка

Білий сніг, білий сніг

Заміта стежинки.

(Рухи руками вниз.)

Цілий день, цілий день

Падають сніжинки.

(Повільно присісти.)

Вітерець-пустунець

Сніг здіймає.

(Рухи руками вгору.)

А мороз жартівник

З діточками грає.

(Стрибки на місці.)

6. Розповідь за картиною.

Зразок розповіді. Діти на прогулянці в зимовому саду. Іде густий, лапатий сніг. Він лежить на землі, деревах, тину. Дітлахи ліплять снігову бабу. На голові в неї червоне відро. Хлопчик у зеленій шапці вставляє ніс із морквини. Малюк у фіолетовій шапці робить руки із гілочок. Дитина, що присіла чіпляє очі та гудзики із камінчиків. Сніговик виходить дуже гарний. У дітей веселий та радісний настрій.

(Спочатку одна дитина розпочинає розповідь, а інша – закінчує. Далі всю розповідь повторює одна дитина. Звернути увагу дітей на те, що спочатку потрібно розповісти де знаходяться діти, яка погода цього дня, що роблять діти, який вийшов сніговик та який настрій у дітей.)

7. Підсумок.

- Чия розповідь вам сподобалася найбільше?
- Чи ліпили ви сніговика вдома?
- З ким і як ви це робили?

Додаток В

Зимові чари нас зачарували. Складання розповіді за картиною

Мета: систематизувати знання дітей про зимові явища в природі, продовжувати вчити самостійно складати розповідь за картиною, виразно розповідати вірш, добирати прикметники, дієслова, правильно вимовляти звук («с»); розуміти образні слова та вислови, швидко промовляти скоромовку; розвивати зв'язне мовлення, артикуляційний апарат; виховувати почуття прекрасного, уявлення, спостережливість, уміння добирати порівняння.

Матеріал: картина Івана Вельца «Іній», аудіо запис звуків зимового лісу, вірш Олександра Богемського «Вже зима в дорозі», картки за методикою мнемотехніки до вірша.

Хід заняття

І. Організаційний момент

Вихователька: Діти, в мене сьогодні веселий настрій, бо в садочок я приїхала на чудо-санях.

Чудо-сани прилетіли

Скакуни у санях білі

А в санях сидить цариця:

Білокоса, білолиця, Рукавом своїм махає –

Сріблом все навкруг вкриває.

Вихователька: Діти, яку пору року можна так описати? (Зиму) Я запрошую вас до чарівної краси Зимоньки-зими.

ІІ. Основна частина.

Вихователька: А тепер давайте пограємось з нашим язичком і піднімемо собі настрій ще більше.

Вивчення скоромовки:

У маленького Сані сани їдуть самі. Сани їдуть самі у маленького Сані. Віз на гірку Саня за собою сани, їхав з гірки Саня, а на Сані – сани.

Вихователька: Діти в народі про зиму складали багато прислів'їв та приказок, а які знаєте ви?

Розповідання приказок та прислів'їв про зиму. Бережи ніс у великий мороз.

Замет та завірюха – два друга. Грудень рік кінчає, а зиму починає. Зима без снігу – літо без хліба.

Холодна зима – спекотне літо. Взимку хуртовина і влітку негода.

Вихователька: А тепер давайте оберемо одну приказку і викладемо її схемою речення. Діти викладають схеми до приказок.

Розгляд картини Івана Вельца «Іній».

Вихователька виставляє картину і просить дітей розглянути, як художник Іван Вельц зобразив зиму: Які використано кольори? Яке небо на цій картині? Чи завжди воно таке взимку? Який настрій викликає ця картина?

Складання розповіді за змістом картини «Іній»

План: Яка пора року зображена на картині? Які кольори використав художник? Що вкрито вкрито снігом? Які почуття викликає ця картина? Хто автор картини?

Фізкультхвилинка «Сніг-сніжок»

Сніг-сніжок, Сніг-сніжок

По доріжці стелиться.

(Руки у дітей підняті вгору, поступово опускаються вниз) Сніг-сніжок,

Сніг-сніжок Біла метелиця. Сніг-сніжок, Сніг-сніжок

Замело доріжки. (Плавню качають руками вправо-вліво) Сніг-сніжок,

Сніг-сніжок Тане на долоньці.

(По черзі витягують вперед то праву, то ліву руку) Ми наліпимо сніжків

Разом пограємо («Ліплять сніжки»)

І один в одного сніжки Весело кидаємо («Кидають сніжки»)

Вихователька: Зима, з собою приносить багато подарунків, веселощів. Давайте згадаємо, як про зиму писав у своєму вірші Олександр Богемський

Читання вірша Олександра Богемського «Вже зима в дорозі»

Спить під листям їжачок,
 Під камінчиком – жучок,
 Дідусь – під кожухом,
 Зайчик вкрився вухом.

Вже зима в дорозі
 На скріпучім возі.

Вихователька: Ми звами вже цей вірш читали. Та в мене для вас є подарунок – цікаві картинки до цього вірша.

Розповідання вірша за допомогою методики мнемотехніки.

Діти розповідають вірш за малюнками.

Дидактична гра «Зимові слова»

Вихователька: Діти, зима нас розважали, тепер давайте ми її розважимо і придумаємо зимові слова на звук (с): сніг, снігопад, сніжинка, санчата, снігурка, снігур, свята, сріблястий, сноуборд, сніговик, синички.

Психогімнастика «Зимовий ліс»

Вихователька включає аудіо запис зі звуками зимового лісу. Діти заплющують очі і уявляють, що вони знаходяться в цьому лісі. Коли діти розплющують очі, то розповідають, що вони бачили в лісі.

III. Підсумок.

Вихователька: Діти, ми ще раз переконалися, яка в нас гарна зима, яка вона красива. Скажіть будь ласка на останок, щось хороше про зиму.

Додаток Г

Мій друг (складання описової розповіді)

Мета: вчити дітей описувати зовнішній вигляд своїх друзів за зразком, що демонструє вихователька; складати послідовну, зв'язну розповідь (використовуючи опорні схеми), добирати влучні прикметними, дієслова та вправляти в їх узгодженні; формувати граматично-правильну вимову, вправляти у правильному вживанні роду іменників, у заміні іменників в однині та множині займенниками; збагачувати словник іменниками та прикметниками, якими можна охарактеризувати зовнішній вигляд; розвивати вміння передавати свої думки вербально, спостережливість, уважність, мислення, пам'ять, емоційність; виховувати дружнє, позитивне, доброзичливе ставлення до однолітків, дисциплінованість, самостійність.

Лексичний словник (та поняття, з якими знайомлять дітей): іменники, прикметники, якими можна охарактеризувати зовнішній вигляд людини; він, вона, воно, вони.

Матеріал: опорна схема для складання послідовної розповіді про зовнішній вигляд людини, картинки до теми «Дитячий садок», пір'їнки.

Хід заняття:

І. Організаційний момент

Вихователька запрошує дітей стати в «Дружнє коло» і читає вірш-привітання під який діти виконують рухи в колі:

Дружнє коло

Дружить хмарка з дощиком: (діти йдуть по колу) носить воду горщиком.

Дощик – із травичкою, (присідають)

а трава – з копичкою, (тягнуться вгору)

а копиця – з коником, (підскоки на місці) що гасає з дзвоником.

А іще – з телятком, (виставлять вказівний палець та показують ним, ніби баранцем, лошатком. рахують)

Всі вони – з Даринкою, (беруться за руки та йдуть змійкою) дівчинка – з хмаринкою, з тою, що із дощиком носить воду горщиком.

Ось замкнулось дружнє коло, (замикаються у коло і посміхаються)
подружились всі довкола.

Після цього вихователька пропонує дітям зайняти свої місця, але для цього потрібно пройти через «чарівні ворітця».

Дидактична гра «Чарівні ворітця»

Вихователька бере великий обруч, діти шикуються один за одним. Дитина яка проходить в обруч називає ім'я дитини, що стоїть позаду.

II. Основна частина. Складання описової розповіді.

Коли діти займуть місця, вихователька пропонує описати свого друга, стимулює до опису зовнішності та внутрішніх якостей.

Наприклад: Мого друга звать Сашко. Він має світле волосся, зелені очі. Він дуже сильний. Він хороший друг, бо ніколи не свариться. Сашко любить грати в футбол. Якщо мені потрібно, він мені допомагає.

Вправа «Опиши себе»

Вихователька пропонує дітям описати свій зовнішній вигляд, добираючи прикметники. Вихователька: Якщо у Сашка світле волосся, то як його можна описати одним словом? Світловолосий. Якщо в Маріки карі очі, то вона в нас кароока.

Діти самостійно описують себе:

Я – темноволосий; Я – сіроока;

Я – усміхнена;

Я – русявий тощо.

Дидактична гра «Чарівне пір'ячко»

Вихователька дає дитині різнокольорове пір'ячко, при цьому говорить фразу, наприклад, «Оленка поливає квіти», дитина повертаючи пір'ячку, у фразі повинна замінити іменник «Оленка» на займенник «вона» (Діти грають у м'яч – вони грають у м'яч, Хлопчик погодував kota – він погодував kota тощо).

Вихователька: Діти, послухайти, яка пригода сталася із маленьким хлопчиком.

Читання скоромвки

Ішов хлопець із ярмарку, по колоді через воду. Тільки став він на колоду, бовть у воду. Викис, вимок, виліз, висох, став на колоду. Та знов – бовть у воду.

Вихователька: Діти, погляньте на наші малюнки, на них зображено, чим ми займаємось в садочку. Давайте пригадаємо.

Дидактична гра «У садочок ми підемо і про себе розкажемо»

Вихователька вивішує картинки за темою «Дитячий садок» і діти складають речення, узгоджуючи множинні займенники.

Наприклад: На картині діти. Вони співають. Хлопчик стоїть біля вихователя. Він вітається. Дівчинка грає лялькою. Вона її годує. Діти пішли на прогулянку. Вони грають м'ячем.

III. Підсумок.

Вправа «Скринька побажань»

Вихователька звертає увагу на те, що поки ми грали, зимонька залишила для нас скриньку. Вихователька відкриває скриньку і чути голос хмаринки: «Малята, ви такі молодці, вмієте дружити та допомагати одне одному і я хочу побажати вам бути веселими та розумними». Після цього вихователька пропонує дітям також побажати один одному щось приємне.